

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 40.

V Ljubljani, dne 15. oktobra 1927.

Leto I.

—s.

Stoletnica Matice Srpske.

Lansko leto je minilo 100 let obstoja najstarejše in ene najvažnejših srbskih kulturnih organizacij, »Maticе Srpske« v Novem Sadu. L. 1926 se proslava tega izrednega jubileja iz raznih razlogov ni vršila in mu je posvečeno letošnje leto. V ta namen je priredila »Srpska Matica« letos od 1. junija do 15. julija jugoslovensko umetnostno razstavo v Novem Sadu. Pripravila veliko jubilejno Spomenico in reprezentativno delo o srbski umetnosti v Vojvodini, vrhu tega sklicuje kongres jugoslovenskih kulturnih in prosvetnih društev. »Srpska Matica« je starejša od »Slovenske Matice« in »Maticе Hrvatske«; bila je tedaj začetek našega matičarstva. Nastala pa je pod češkim vplivom v dneh, ko so bili kulturni stiki med slovanskim severom in jugom zelo živahni, saj je bil ravnatelj srbske gimnazije v Novem Sadu sloveči češki jezikoslovec P. P. Šafařík. Jubilej te najstarejše jugoslovenske kulturne organizacije, ki deluje nepretrgoma od l. 1826, nam nudi priliko, da seznanimo slovenske čitatelje z njenim delovanjem, zlasti še z razmerami, v katerih je nastala.

Vojvodina ima v srbski kulturni zgodovini odlično mesto. Po pravici imenujejo nekateri Novi Sad »srbske Ate-ne«. V Srbiji, ki se je bila jedva osvobodila turške oblasti, se kulturno življenje več desetletij ni moglo razmahniti. Politični boji so prinašali reakcijo in v razvnetem strankarskem ozračju se ni čutila potreba kulturnega, zlasti še književnega tekmovanja v duhu svobode in napredka. Tako so bile n. pr. pesmi Branka Radičevića nekaj časa v Srbiji prepovedane, takisto spisi Vuka Karadžića. Srbija je najpozneje sprejela Vukov jezik in pravopis.

Vojvodina, ki je imela v Ogrski neka-ko avtonomijo — vsaj v cerkvenem pogledu — je bila okrog l. 1848 in zlasti v šestdesetih letih ognjišče in žarišče srbske narodne prosvete. Preden pa se je srbsko kulturno drevo v Vojvodini razkošatilo, so poganjale bolj skromne zelj v Pešti. Ondi se je l. 1826 sporazumelo šest peštanskih Srbov — trgovcev s pravnikom Jovanom Hadžićem, da osnujejo društvo, ki bo izdajalo časopis »Serbski Letopis«, katerega je bil začel leto dni prej izdajati profesor Margarešević. Šlo je tedaj za

izdajateljsko društvo, a že kmalu se je bila pojavila misel, da postani »Matica Srpska« občekulturna organizacija, ki naj se posveča blaginji in napredku Srbov, bivajočih na ogrskih tleh. Začetek je bil težak, ker so oblasti ovirale razvoj novega društva, boječ se »panslavizma«, starega strašila Metternichove politike, ki je tudi Madžare navdajalo s strahom. »Srpska Matica« je vse do l. 1864. životarila v Budimpešti. V tem času je izdala več knjig »Letopisa«, ki nudijo bolj skromno, vendar pa docela zanimivo sliko takratnih kulturnih razmer in stremljenj.

Kaj je bilo gibálo srbske kulture pred l. 1848? Kakor se je pri nas takrat mnogo premišljevalo, ali naj sprejmemo hrvaški jezik oziroma so se vršili boji med različnimi pravopisi, dokler nismo sprejeli gajice, kakor so Hrvatje odpravili pisanje v narečjih in sprejeli hercegovinsko narečje kot pismeni jezik, tako so se tudi redki srbski izobraženci ukvarjali s premišljevanjem, kam bi usmerili narodno kulturo. V knjigah se je pisal jezik, ki je bil izumetničen. Imel je veliko staroslovenske in ruske navlake, ker so srbski pismouki izpovedovali nekako vseslovansko vero. Misleč, da je staroslovenski jezik stari srbski jezik, niso opazili neprimernosti take pisave za razvoj srbske književnosti. »Matica Srpska« je prebila s svojim »Letopisom« vse krize tega prehoda, ki se je zavlekel tja do šestdesetih let. »Letopis« je imel važno vlogo pri oblikovanju srbskega pismenega jezika, zlasti v letih, ko se je vedno bolj uveljavljal glas znamenitega zbiratelja srbskih narodnih pesmi in besednega zaklada Vuka Stef. Karadžića. Karadžić je deloval skupno s Slovencem Kopitarjem, ki ima velike zasluge tudi za slovenski pismeni jezik. Vuk in Kopitar sta promatrala kulturne probleme slovanskega juga bolj hladno in stvarno. Karadžić je spoznal, da slavenosrbstvo nima prave osnove in da je »slavenstvanje« v knjigah nevzdržno. Treba je upeljati jezik, ki ga govori ljudstvo in v katerem so zložene narodne pesmi, največji zaklad, ki ga je imelo srbsko ljudstvo in ki je vzbujal pozornost celo pri velikih omikanih narodih (srbske narodne pesmi je zelo čislal in po italijanskem

prevodu prevajal v nemščino znameniti pesnik Goethe). Slovenosrbi so bili izprva ostrji nasprotniki teh preosnov; trdili so, da je Vuk dunajski plačanec, ki hoče Srbe poavstrijčiti. Ta argument je bil posebno priljubljen v Srbiji. O jeziku so pravili — docela v duhu starega, takrat že preživelega klasicizma — da mora biti »vzvišen«. Vukov jezik pa je baje prostaški, ker ga govori vsak pastir, zato ni primeren za svete knjige in za lepo slovstvo; vrhu tega oddaljuje srbstvo slovanskemu izvoru, zlasti še Rusiji. Čas pa je bil na strani Vuka Karadžića in njegovih pristašev. Mladi študent iz Sremskih Karlovcev Branko Radičević je izdal 1847 zbirko pesmi, natisnjeno v novem pismenem jeziku in v Vukovem pravopisu. Takih pesmi dotlej Srbi še niso imeli. Celo zagrizene nasprotnike novega črkopisa so presenetile. Karadžić in njegov prijatelj Gjuro Daničić sta se lotila prevajanja svetega pisma in ustvarila pravo jezikovno umetnino, ki je še danes dobra šola srbohrvatskega pismenega jezika. Čedalje bolj je čas razoroževal starokopitneže. Ko je stopila na plan Omladina, pokret mladih, narodno prebujenih in evropsko mislečih vojvodinskih in sremskih izobražencev (Svetozar Miletić itd.), so bili jezikovni in črkarski boji v glavnem že v ozadju. Takrat so se tudi med Hrvati in Slovenci ustalili pojmi o narodni kulturi; prodrlo je spoznanje, da je kulturni razvoj mogoč le v najožjem stiku z ljudstvom. Tako je bilo vprašanje jezika samo ob sebi rešeno in kulturno zgodovino Jugoslovenov so jele oblikovati tri kulturne individualitete (srbska, hrvatska in slovenska); četrta (bolgarska) je bila stoprav v povojih.

Ves srbski prepored se je izvršil v glavnem v Vojvodini. »Srpska Matica« mu je bila zvesto zrcalo. Mimogrede bodi omenjeno še to-le: Eden izmed sodobnih jezikoslovcev Jovan Subotić je v »Letopisu« nastopal zoper ilirsko ime, branil pa je idejo tega gibanja in predlagal jugoslovensko ime, preverjen, da so Srbi in Hrvati en narod. (»Letopis« 1847). L. 1864 se je »Srpska Matica« preselila v Novi Sad, ki je postal med tem pravo središče srbskega kulturnega gibanja. S to selitvijo se je začela za njo nova doba, čeprav je bila slej ko prej torišče bojev in neumornega iskanja novih poti. Predsednik je postal vladika Platon. Medtem je njeno premoženje s prispevkji in volili raznih mece-

nov že precej naraslo. Pod vplivom Omladine, ki je zastopala nazor, da je treba srbskemu narodu predvsem znanosti, je postal »Letopis« resno znanstveno glasilo. Za širše sloje je jela »S. M.« izdajati zabavni časopis »Matico«. Začelo se je razpravljati (l. 1869) o potrebi izdajanja knjig za ljudstvo, o izročitvi »Matičine« knjižnice javnosti, o prirejanju predavanj itd. Že takrat so se zarodili predlogi, ki je o njih »Srpska Matica« kasneje češče razpravljala, da bodi Matica centralno srbsko društvo za pospeševanje občega napredka; mimo izdajanja knjig naj vodi tudi človekoljubne in napredno - gospodarske akcije.

L. 1885 je začela »Srpska Matica« izdajati »Knjige za narod«, ki so se tiskale v glavnem na račun volila, ki ga je zapustil Matici trgovec Konjević iz Slav. Požege. Teh poljudnih knjig je izšlo dosihmal 160 zvezkov. Vsebujejo najrazličnejše spise iz vseh panog, ki utegnejo zanimati preprostega človeka in mu koristiti s poukom in praktičnimi nasveti. Med njimi so posebno številni spisi gospodarskega značaja, pa tudi zdravstveni, higijenski in podobno. Te drobne knjižice so se širile po vseh srbskih krajih; s pridom so jih prebirali celo Srbi, ki so v mejah turške države hrepeneli po ujedinjenju z brati. »Letopis« je poslednjih 26 let resno urejevan znanstveni zbornik, ki je objavil obilo dragocenega gradiva zlasti iz vojvodinske zgodovine, ki pa je z vno in širokim obzorjem zasledoval tudi splošno kulturno življenje na slovanskem jugu. Izhaja že nekaj let kot mesečnik. Od l. 1901 izdaja Matica tudi leposlovne in znanstvene knjige, podobno kot jih izdajata »Slovenska Matica« in »Matica Hrvatska«. Teh knjig je izšlo doslej 48. V novejšem času so si pridobili velikih zaslug za razvoj »Matice Srpske« Milan Savić, Vasa Stajić in pokojni Tihomir Ostojić.

Samo ob sebi se ume, da delovanja »Srpske Matice« niso motili samo tranjji, večinoma osebni ali strankarski boji, marveč tudi »ljubezniva« čuječnost budimpeštanske vlade, ki je delala Maticij neštete preglavice. Tako je l. 1875 zahtevala od nje, da se mora preseliti v Budimpešto. Le trdovratnemu odporu gre hvala, da se to ni zgodilo. Tudi v poznejših desetletjih je bila madžarskim ministrom trn v peti, vendar pa je niso mogli ugonobiti. Med svetovno vojno je bila seveda tudi »Srpska Matica«

preganjana. Zgodilo se ji je podobno kot »Slovenski Matici«. Tajnik Tihomir Ostojić je bil zaprt in interniran, uprava pa je morala več kot milijon kron matičnega premoženja vtakniti v vojno posojilo. Po osvobojenju in ujednjenju se je začela za »Srpsko Matico« nova, tretja doba, ki ji omogoča živahen razmah.

Podali smo zgodovino »Srpske Matice« v najširših potezih, ker nudi čitatelju sliko srbskega kulturnega razvoja od slovenskosrbske dobe preko Vuka

in Omladine do naših dni. Za samo Vojvodino, je bila »Srpska Matica«, ki ima svoj dom v Novem Sadu, več kot pol stoletja najvažnejša narodno prosvetna ustanova, a prvega pol stoletja svojega obstoja je imela edinstven pomen za vse srbstvo. Zato ima častno mesto tudi v široko zajeti jugoslovenski kulturi. (Po razpravah v »Srpskem književnem glasniku« september - oktober 1927, v »Novi Evropi« z dne 26. septembra 1927 in po drugih virih).

Jesen v poeziji.

SONET

*Jesen razgrinja sive pajčolane,
poslednji listi padajo s platane,
in koder vodi te samotna pot,
srečavaš starko smrt povsod, povsod...*

*Zamislj se popotnik, nem obstane,
pogled čez trudne plazi se poljane —
požel je kmetič in pospravil plod,
a kod, mladenič, kod gre tvoja pot?*

*Kaj si sejal, mladenič, kaj boš žel?
Odgovoriti sebi sam ne more,
in žalost pala v srce je njegovo.*

*In tih in nem je v mesto belo šel
in celo dolgo noč ihtel do zore,
a z jutrom prišlo je življenje novo.*

Oton Župančič
(iz knjige »Čez plan«.)

JESENI V MEDANI.

*Okrog ognjišča zbrana je družina,
dva roženkranca so že odžebali,
že dogoreva glavnja: iz kamina
se vrača dim: vsi so že polzaspali.*

*Na sredi hiše, v krogu pa mladina
koruzo lička, poje in se šali
in si podaja polno bučo vina.
Trepetajoč po vsem telesu, mali*

*na uho vlečejo, kako veriga
pri Sirkovih ponoči ranjca vlači.
Potem se spet okrene govornica*

*in pričkajo se o žornadni plači;
po čem rebule letos bo lodrica,
po čem penčane češplje in suhe fige.*

Alojz Gradnik.
(Iz knjige »De profundis«.)

JESENSKI MOTIV.

*Pozdravljen, oj pozdravljen
jesenski hladni čas!
Šicer je burja v svatih —
a že pri prvih vratih
naš svetec jaše v vas.*

*Pol plašča prek ramena,
pol ga je daroval:
ogrejte se, kristjani,
ne glejte ga postrani —
za vas žari bokal!*

*In pod pazduho nosi
svetnik pečeno gos.
Hej, kogar glad preganja,
za mizo naj ne sanja —
pobrigaj se za kos!*

*Pa le tam zunaj svira
naj burja, ko da post
ozelenel je vejo!
Mi tu gasimo žejo,
in Martin je naš gost.*

Stano Kosovel
(Iz »Ljubljanskega Zvonca«.)

PISATELJI, LETALCI IN SLAVA.

Znani francoski pisatelj C. Maclair je napisal pred dnevi nekaj značilnih besed o ničevnosti pisateljstva in književnosti sploh. Oglasil se je k besedi v zvezi z uspehom Lindbergha in drugih letalcev. Ne brez bolesti in ironije vprašuje, ali se lahko slava vseh pisateljev in duševnih delavcev primerja z resnično slavo, z ogromnim uspehom letalca Lindbergha. Ta mladenič si je kar čez noč, samo zaradi tega, ker je preletel Ocean, pridobil večjo slavo in močnejšo pozicijo nego vsi književniki skupaj. Ljudje se smejejo malenkostnim problemom, sporom in aferam današnjih pisateljev. Kdor hoče

danes postati »veliki umetnik« ali »veliki pesnik«, ne sme imeti zgolj prirojenih sposobnosti, ampak tudi nekaj, kar meji na neumnost. Kako naj se literati ogrevajo z nekakimi sanjarijami o slavi, ko pa si kak Lindberg pridobi čez noč neprimerno večjo slavo nego katerikoli umetnik, ki je vse svoje življenje posvetil človeštvu in umetnosti. Sam Camille Maclair je spisal več kot 60 zvezkov raznih spisov, pa povejte, kaj je v očeh široke in duševno nizke publike v primeri z Lindberghom!

Dovolj je, če prečitamo poročila o borbi med Dempseyem in Tunneyem v Chicagu. Kakšno slavo sta si pridobila in koliko denarja je pobasal zmagovalec. Časniki so prinesli o tem »dogodku« cele strani, ameriški listi niso poslednje dni pisali skoraj nič drugega kot o Dempseyu in Tunneyu. Medtem pa eden največjih ameriških književnikov Upton Sinclair sam kolportira po ulici svoje spise... Govori se o napredku, toda kje je tu kulturni napredek?

—s:

Arnold Böcklin — romantik s čopičem. Ob stoletnici slikarjevega rojstva.

Z naslovno sliko: Ar. Böcklin, »Smrt Kleopatre«.

A. Böcklin: Avtoportret s smrtjo.

Dne 16. oktobra poteče 100 let, kar se je rodil v Baslu (Švica) znameniti nemški slikar Arnold Böcklin. Njegovo ime je tudi pri nas dokaj znano. Skoraj v vsaki trgovini s slikami se nudijo več ali manj posrečene reprodukcije nekaterih popularnih Böcklinovih del, med njimi zlasti »Die Toteninsel«, »Die Gefilde der Seligen«, »Flora« itd., ki krožijo tudi na nešteti razglednicah. Umetniško je vplival pri nas samo na Ivana Groharja.

V Nemčiji se bo slavila stoletnica Arnolda Böcklina z deljenimi nazori o njegovi umetnosti; spor, ki je nastal takoj v začetku zaradi vprašanja, ali je Böcklin res izvrtna umetniška natura ali pa le nekoliko boljši slikar, eden izmed tisočih, ki skrbе za dekoracijo povprečnih meščanskih sob,

ni utihnil niti na višku Böcklinovega razvoja. Tudi po njegovi smrti in še v naših dneh se Böcklinovo »vprašanje« česče razmotriva in »rešuje«. Eden izmed znanih nasprotnikov je umetnostni zgodovinar Maier-Graefe; Richard Muther sodi v svoji »Geschichte der Malerei« drugače o Böcklinu nego je pisal v prejšnji »Geschichte der Malerei des 19. Jahrhunderts«. Čitatelj, ki ga Böcklin natančneje zanima, bo našel informativne podatke in seznamek literature v knjigi dr. Fr. Haacka »Die Kunst des XIX. Jahrhunderts und der Gegenwart« (Esslingen, 1925). Vse to navajamo zaradi tega, da se čitatelj preveri, da Böcklin, čigar 100 letnice se spominjamo, še zdaleka ni »pokopan«, t. j. da njegova umetnost še vedno učinkuje, čeprav ima i nasprotnike i oboževalce. Nobenega dvoma ni, da gre v tem primeru za pravega umetnika, ki pa je prišel nekoliko prepozno za svojo dobo. V njegovih delih so opazili strokovnjaki preočito nagnjenje k romantiki, kar se je v času prevladujočega realizma in impresionizma smatralo za greh. Böcklin, ki ni oboževal barv kakor impresionisti in ki je v vpodabljanju prirode hodil druga pota kot realisti in naturalisti, je oznanjal beg v preteklost, hkrati pa je očitoval stremljenje po novi renesansi, ki naj bi prerodila duhove. Böcklin je bil umetnik-sanjar. Navsezadnje je v vsaki resnični umetnosti nekaj sanjarskega, vendar se umetniku le prerado zameri, če je preveč sam svoj in pregloboko pogreznjen v sanje. O značaju in razvoju Böcklinovega slikarstva prinašamo spodaj članek češkega pisatelja in esteta Mícha Karaska z Lvovic, posnetega iz njegove knjige »Renaissancni tonhy v umění«. Karasek je zagovornik Böcklina, ker vidi v njem najlepši izraz slikarjevega stremljenja po novi renesansi, t. j. preporodu v smislu humanističnega življenjskega vzora. Ta stremljenja pa tudi še danes niso tako mrtva kakor se zdi na videz.

O Bocklinovem življenju naj navedemo le najvažnejše podatke: Švicarska priroda je imela nedvomno velik vpliv na razvoj Bocklinovega prirojenega umetniškega čuta, pa tudi razmere v domači hiši so vplivale ugodno. Slikarstvu se je bil posvetil šele v letih vseučiliškega študija; šolal se je v Düsseldorfu in v Bruslju, kjer ga je najbolj mikalo starejše nemško in flamsko pokrajinarstvo. L. 1848. se je mudil v Parizu in doživel revolucijo, ki se mu je mnogo pozneje vobličila v boj centavrov. Največji vpliv pa je imela nanj Italija. Že leta 1850. je prišel prvič v Rim in vstopil v šolo ondi naseljenega nemškega pokrajinarja Anselma Feuerbacha. Italijanska pokrajina in renesančna umetnost, ki jo je spoznaval, proučeval in kopiral v vseh mogočih galerijah, sta imeli na mladega švicarskega Alemana z nemško kulturno zavestjo, mogočen in trajen vpliv. Stopil je tudi v rodbinske vezi z Rimom, se naseil v poznejših letih v osrčju oboževane renesančne preteklosti — v Firenzi, kjer je imel svojo vilo pod Fiesoli. Tu ga je pod sinjim florentinskim nebom v seneci cipres, ki jih je tako rad slikal, l. 1901. pobrala smrt.

Böcklin je razstavljal na mnogih razstavah v Nemčiji, vendar je imel šele h koncu svojega življenja uspehe, ki so bili dostojni njegove umetnosti. To velja o kritiki. Občinstvo ga je veliko preje spoznalo in priznalo in Bocklinovo ime je imelo na koncu 19. stoletja v javnosti sloves enega izmed reprezentantov sodobne nemške umetnosti. Širokemu občinstvu predvsem ugaja njegova fantazija in pa tiste posebnosti, ki pričujejo o spojitvi melanholičnega germanskega duha z južnjaško veselostjo in vedrinjo in izražajo staro heinejevsko hrepenenje v sneg in meglo zavite smreke po palmah v deželi večne pomladi in solnca.

Razpo literaturo o Bocklinu in reprodukcije njegovih slik izdaja znana založba F. Brückmann A. G. v Münchenu.

Že omenjeni J. Karasek z Lvovic piše o umetnosti Arnolda Bocklina naslednje:

Arnold Böcklin je slikar olimpskega, solnčnega in mirnega življenja — Goetheju soroden duh. Celoten, zdrav, kremenit človek je. Njegova čustvenost je nežna, vendar pa ni rafinirano razdražena. Duša mu je polna zmagoslavnega smehljaja; ne pozna ostre nervoze ljudi, ki se silijo k temu, da bi bili veseli. Lahko je tudi otožen, a tako strogo, kakor so otožne resnobne duše, ki ne poznajo iz nasičenosti in naveličanosti izvirajoče sentimentalnosti. Böcklin je duh, ki utegne biti trd in brutalen, kadar se prebudi v njem globoko skrit, težak, živalsko surov germanski živelj in zopet se utegne izraziti v njem z mehkiimi, zabrisanimi barvami rahel čar florentinske pokrajine, kadar njegova

umetnost voljno podleže vplivu obdajajočega ga italijanskega miljeja. Trdi se, da je fantastični slikar Moric Schwind pokazal Bocklinu pot v molčečo in skrivnostno prirodu, v globoke gozdove, kjer je srečaval svoje napol ljudi, napol živali. Omenja se kot srečno naključje, da se je Bocklin po prihodu v Rim napotil k Anselmu Feuerbachu, ki ga je upeljal v razneženo, deliciozno italijansko pokrajino, vso nasičeno od svetlobe, nežno razgaljeno pod globoko sinjino južnega neba. Trdi se, da se je pri Corotu učil rahlega podajanja oblik, pri Rysdaelu pa natančnega slikanja. A vsi ti učitelji niso mogli položiti v Bocklina njegove umetnosti, marveč so le prebujali dremajoče življe njegove duše. Njim je imel zahvaliti zgolj za to, da se je lažje rodilo tisto, česar je bila polna njegova duša. Njegov edini učitelj je bila — priroda. Zasedujte razvoj njegovega talenta in boste spoznali, kako raste iz primitivnih začetkov, postaja čedalje močnejši, raznovrstnejši in mogočnejši. Izprva je bil zgolj pasivni pokrajinar. Občutil se je sredi prirode, ki mu je govorila s čistostjo barv in naivno preprostostjo linij. Opajala ga je modra barva vijolic, bela snežink, rumena trobentic. Brž se je razcvel in razžaril okoli njega paian barv: tulipan plamti od krvi, hiacinte, anemone in narcise sipljejo predenj zlato in sneg. Iz teh otroško solnčnih in srečno razžarjenih barv brez prehodov krene v prirodu, ki je romantično okrutna, mrka in strahotna. Nevihite in dež, samotni otoki s cipresami, raztrgane gore, skale, hudourniki — vse to slika Bocklin. Njegovo nebo jame dobivati tragično teman povdarek. Toda čutite: vedno je za to umetnostjo ena in ista mehka, udana duša. Takrat, ko je slikala usmeve narcis in vijolic in s polno šako sipala v travo solnčno zlato, je bila ista, kakor v trenutkih, ko se je udajala težki melanholiji rimske Campagne z ogromnimi cipresami poleg napol razpadlih fontan ali čaru strmo padajočih, grmečih vodopadov Tivolija.

Vendar Böcklin ni obtičal pri tem pasivnem pokrajinarstvu. Dosihmal se je voljno udajal vplivu prirodega nastrosjenja, zdaj jame reagirati na ta vpliv. To, kar je videl in doživel, podaja oplojeno in oživljeno s svojo lastno intuicijo. Če hoče izraziti nasmehljano dušo pokrajine, ne podaja samo cvetličnih oblik in barv. Pokrajino mu oživlja smehljaj krasnega obraza mlade žene,

radostna kretnja roke, ki trga narciso, — skratka: pokrajina dobiva odraz duševnega nastrojenja. Kadar je duša vedra, cveto rože in poletavajo metulji, a v daljavi blešči belo mesto. Kadar je zamišljena in temna, se izraža v mrki pozi anahorete, ki je razprostrt pod križem sredi temne pokrajine s tragičnimi in ostrimi konturami. Böcklin podaja svoje nastrojenje v figurah; ž njimi vrača pokrajini to, kar je prejel od nje,

ka njegova čudna, pristno boecklinovska mitologija, njegovi tritoni, favni in centauro, ki je v njih posebljena nevrotljiva sla elementov. Odtod izvirajo njih divje razuzdani nagoni, njih živalska čutnost in pohota. Težko tišino poldneva vpadablja Böcklinu Pan, ki s svojim krikom dramo iz spanja pastirje; molčanje gozdov simbolizira vila na hrbtu tajnega enorožca, igra morskikh valov se mu je posebila v naja-

A. BÖCKLIN: Poigravanje valov.

vendar pa oplojeno s samim seboj. Zdaj govori v pokrajini njegova čustvenost; ni več — kakor na slikah prvega razdobja — zgolj dojemljiv subjekt, ki odraža barvne in linearne kakovosti, marveč je tvoritelj novih duševnih in nastrojnih kvalitiet.

S to dušo, s tem pojmovanjem je stopil Böcklin v končno - panteistično stopnjo svojega razvoja. Ni več sam v prirodi, sam s svojo dušo in svojim čutom kakor preje. Povsod v prirodi se stika in govori z nemo, skrito dušo, ki oživlja vseмир. Le umetnost posreduje razgovor ž njo. Ko vidi ciprese, ki se pripogibljejo v vetru, se mu zdi, da je oživela duša prirode in poprijela podobo žalžena z razpletenimi lasmi. Odtod pote-

dah, ki se zvijajo v naročju tritonov. Böcklin ne vsiljuje svojim pokrajinam teh podob, marveč vznikajo same iz pokrajinskega nastrojenja. Opazujoč pokrajino v pekočem solncu vidi, kako so se v njih zalesketale čutne, poželjive oči in kot simbol teh vzkipelih spolnih sokov se nagloma pojavi iz razbeljene prsti podoba fauna, ki je rojen iz samega sebe in samo zase. Zato Böcklinove mitološke postavne niso odmevi grške mitologije, marveč zasenečene podobe naturalistovega panteizma, ki so daleč od mitološke stilizacije in umetnih reminiscenc tega ali onega bajeslovja.

Böcklin, ki dolgo ni bil znan, je doživel na koncu svojega življenja, da mu

je bilo delo dovršeno in zaokroženo, talent pa ocenjen in priznan. Postavil se je za nekaj časa na vodilno mesto sodobne renesanse nemškega slikarstva. S svojim preprostim, mirnim in vendar velikim nazorom o umetnosti je učil sodobnike, da se vzlic siceršnje-mu nemiru in razvihranosti modernega življenja lahko zbližata umetnik in njegova umetnost, da se še vedno lahko naučiš harmonične besede, ki jo je govoril v poeziji Goethe, v slikarstvu pa Böcklin.

.....

I. H. (Praha.)

K VPRAŠANJU POROTNIH SODIŠČ.

Minule dni se je vršil pred praško poroto proces, ki je trajal skoraj ves teden. Po zaključku so se v izredno jasni luči pokazale vse prednosti in slabe strani porotnih sodišč.

Na zatožni klopi je sedel B. Vojtěchovský, zasebnik, bivši graščak, ki je prodal svoje posestvo in se preselil v Prago, kjer je živel od izkupička in od raznih deloma sumljivih kupčij, ki so se mu nudile ob tej ali oni priliki. Ko mu obresti od naloženega izkupička niso zadostovale, je jel trošiti glavnico. Zapravljal je na veliko, ker ga je dobila v svoje kremplje družba lahkoživcev, ki so prekokali z njim noč za nočjo in iskali, mrzeč koristno delo, samo zabavo in dobro voljo. Vojtěchovský se je v taki družbi kmalu udomačil, saj ni bil nikoli priden in vrl mož. Začel je zanemarjati mlado ženo, gospodarstvo je propadalo in v hiši so bili prepirji na dnevnem redu.

Nekoga dne je mlada žena naglo umrla. Domači zdravnik, ki jo je zdravil, je dognal simptome zastrupljenja. Iz nepojasnjenih vzrokov pa ni bil poklican k ugotovitvi smrti zdravnik, ki je poznal potek nagle bolezni, marveč neki drug zdravnik, ki je ugotovil naravno smrt. Vojtěchovskemu se je sumljivo mudilo in je hotel kar najbolj pospešiti vpepelitev ženinega trupla. Takoj je predložil po svojem finančnem svetovalcu, židu, ki ima neko zakonito agenturo, polico ženinega življenjskega zavarovanja, ki je bilo stoprav nedavno sklenjeno. Zavarovalnica je bila dovolj previdna in je dala slučaj preiskati. Sodna obdukcija je dognala zastrupljenje s stršim-nom, ki je bil primešan kavi.

Na podlagi teh sumljivih indicij je bil Vojtěchovský postavljen pred porotnike. Sorodniki zastrupljene žene, zlasti njen oče, so obtoževali Vojtěchovskega umora, toda Vojtěchovský je na vse njihove očitke odgovarjal s ciničnim smehljajem. Njegov sorodniki in znanci pa so dokazovali, da se je soproga v samomorilnem namenu sama zastrupila. Izvedenci — zdravniki — niso izključevali možnosti samomora, da,

zdelo se jim je zelo verjetna. Med razpravo se ni mogla ta domneva z ničemer izpodbiti. Zoper njo so govorile zgolj nekatere sumnje: obtoženčev cinizem, njegovo razmerje s soprogiño sestro, pokojnično nesrečno življenje, najbolj pa čudna naglica, s katero je hotel Vojtěchovský prepeljati ženino truplo v krematorij, v nemali meri pa tudi takojšnja predložitev zavarovalne police, čeprav je bilo zavarovanje sklenjeno šele pred nekaj tedni. Vendar direktnih dokazov ni bilo. Porota pa je vzlic temu spoznala krivdo Vojtěchovskega in je bil obsojen v smrt na vešalih...

Obsodba je vzbudila živahen odmev v vsaj javnosti. Nekatere v ozadiju so se oglasili klici »Nedolžen«. Prišli so tudi v tisk in le redkokateri list se je drznil, da bi bil vzel porotnike v zaščito. Sigurno je, da je slučaj Vojtěchovskega zelo značilen glede na položaj porote v našem pravosodstvu.

Od prevrata sem, ko počasi prodira drug nazor o pravi in državi, in odkar so porote oprostile celo vrsto težkih zločincev in sicer zaradi usmiljenja ali iz sočutja, iz obzirnosti, ki nima sicer nič skupnega s pravnim čutom in z dolžnostjo, se mnogi razmišlja o smotrenosti in upravičenosti porot, ki smo se za nje v Avstriji borili in jih trdovratno zagovarjali. V Avstriji je bila porota — sodišče lajkov — nekaj od birokracije nezavisen činitelj; vedeli smo, da na poklicne sodnike vpliva ali lahko vpliva država, čije krmilarji so nam bili sovražni in katerim nismo mogli preveč zaupati. Poroto smo tedaj zagovarjali predvsem zaradi političnih in politično - agitacijskih momentov, torej iz razlogov, ki jih ni narokoval čisti pojem prava in pravičnosti.

Prihajamo tudi tu do novih izkušenj, podobno kot pri vprašanju smrtnih kazni. Tako kakor je na Ruskem izdal Kerjenski brez premišljevanja in obnavljanja zakon, ki odpravlja smrtno kazen — sentimentalnost, s katero je pripomoget k popolnemu razvratu države —, tako se pri nas smrtna obsodba po prevratu sploh niso izvrševale, marveč je bil sleherni obsojenec pomiloščen. Tako je velevala etika, tako se je glasilo načelo, ki smo se zanj v Avstriji borili in vodili dolgoletno, ostro, kampa-njo. Praksa pa je kmalu pokazala, da je drugačna od teorije. Zločinov je bilo vedno več; drug je prekašal drugega po surovosti in cinizmu. Odkar pa se je nekaj smrtnih obsodb izvršilo, se je češkoslovaško ljudstvo malce spametovalo in številu umorov in surovih zločincev se je na mah znižalo na naimanjše.

Zdi se, da prispeva k razmahu zločinstva tudi porotniška praksa. Pravniški strokovnjaki zbirajo gradivo za proučevanje porot — ali naj se ukinejo ali pa vsaj reformirajo. Vprašanje je dozorelo in se mora rešiti na ta ali oni način.

★

Ibis:

Tja k široki Savi – na prag Bosne.

Od naše slovenske Save, hčerke planin tja k široki slavonski Savi...

Sobotno popoldne. Vožnja je dolga in enolična. Naposled izstopimo v Brodu. Tu se odcepi proga v Bosno. Onstran Save je nekdanje Trvdkovo kraljestvo, tostran je mesto barona Trenka. Sprejme nas omnibus in potrpežljivi konji skušajo teči po cesti. Skušajo... Prah se dviga oblakoma, omnibus se ziblje kakor barka na nemirnih morskikh valovih. A pod nami ni valov, kaldrma je, pristna balkanska kaldrma.

V prvem hotelu smo imeli neprilike, v drugem nas je čakala skromna soba z vsem, prav vsem inventarjem povprečnih balkanskih hotelov. Južina s sirom in »kajmakom«, zalita s kapljico, detetom solnčnih brd nad Brodom. Nato pa na ulico...

Ej, Granica, Bosna, hrvatska provinca... V centru tja proti Savi se Brod modernizira. Nekaj velikih palač samuje med nizkimi hišami. Ulice se širijo, ceste tlakujejo, novo življenje polje. V ozadju so tovarne, za njimi delavske kolonije. Vidi se, da se je začelo mesto raztezati. Kakor da bi se bilo po dolgem času predramilo. Vse je še nekam razmetano, v obrisih, v zasnutku. Povsod srečuješ preteklost — ne tisto staro, srednjeveško ali celo rimsko kakor v

našem Ptujju, marveč nedavno, komaj pred 50 leti zaključeno polpreteklost. Kdaj se je nam zaprl radij turških vplivov? Kdaj so izginili na savski ravnini zadnji otomanski jezdec? Tu je bila še pred polstoletjem fronta azijske in evropske ekspanzije. Turki so vdrli čez Savo in uničevali. Nato so prišli cesarski vojaki, jih vrgli nazaj, zgradili trdnjavo in obnovili lesene hiše. Stoletja je trajalo premikanje dveh svetovnih kulturnih in civilizacijskih front. Vsak brodski kamen ima nevidne poteze evropske zgodovine...

Po bojih med križem in polmesecem se je vnel tih boj med »purgersko« tradicijo in modernim razvojnim tempom. Moderna doba se je tu stoprav začela. Od Broda daleč na Balkan segajo družabni in kulturni procesi, ki presnavljajo nacionalne oblike in ostanke azijske omike v neko narodno - evropsko zmes, premikajoč meje srednje Evrope na jugovzhod... Tu se lomijo kulturne diagonale; tu so vrata na Vzhod.

Okrog 13.000 prebivalcev šteje Brod na Savi. Po veliki večini Hrvatov. Števílo se izpreminja po številu delavstva. Ondi za mestom je velika industrija, ki jo je bil ustanovil znani Krupp. Popravljajo lokomotive in vagoni. Obiskali smo te obsežne tvornice, čijih kapaciteta zahteva 1500 delavcev, dela pa je samo za 300. Brod je imel po prevratu veliko nadejo, da bo postal važno industrijsko središče. Tu — daleč od meje — na robu slavonskih in bosanskih gozdov, kjer se križajo velike prometne ceste in kjer plovna Sava spaja Slavonijo in Bosno z Dunavom in Črnim morjem, je obilo pogojev za industrijski razmah. Toda brodske nadeje se niso izpolnile. Denarna inflacija je minila, tuj kapital se je razočaral, korupcija je zasmrdela in vladna Sfinga je obrnila obličje. Krupp je izgubil v Brodu milijone...

Vpraševal sem Brodčane, kaj mislijo o bodočnosti svojega mesta.

— Napredovalo bo! Mora naprej. Mi bomo industrijsko središče Slavonije!

Petdeset let po turški sosesčini se čuti velika volja do industrializacije, do civilizacijskega napredka, do širine in velikosti! Kolo sreče uokoli...

Brod je danes še tipično slavonsko mesto. Hiše so večinoma pritlične,

cerkva je malo, kupčija se omejuje v glavnem na kmetijske pridelke. Nad okoliške hiše se ošabno dviga židovska sinagoga. Stari frančiškanski samostan je tik ob Savi. Tam blizu je šel Filipović čez Savo v Bosno.

★

Preko Save vodi železni most, ki je eden največjih v državi. Ozkotirna železnica označuje pot v Bosno, »karauli« z obeh strani reke še spominjajo turških časov. Spodaj pod mostom se razprostira otok Ada. Preidemo preko mosta in stopimo na bosenska tla. Z Iravo, sirotice Bosno! Čez savsko ravan se razgrinja somrak, v Slavovskem Brodu se prižigajo luči, električne žarnice odsevajo v široki vodi. Parniki in vlačilci tiče na vodi kakor zajetne, pošastne želve. Nad bosenskim planinam ugaša večerna zarja lahno, otožno kakor v pravljici.

Stopili smo čez prag Orienta. Že smo v deželi, kjer se čuti drug pogled na svet in življenje. V večerni svetlobi se nam zde kontrasti še močnejši. Vse demo se pred »han« na »čaršiji«, kjer se peko tik preproste turške kavarne »čevabčiči«. Postreženi smo z močno »rakijo« in dobro turško kavo. Prijetno se sedi na prostem. Kakor skozi tančico zreš ta svet s prvim prilivom arabske kulture, s prvim svitom Aladinove svetiljke. Fesi, deklice v dimijah, muslimanke z globokimi zagrinjali. Večeri se vedno bolj; stvari dobivajo čedalje temnejšo podobo, nekje daleč na Savi piska parnik. Nič septemberskega ni v zraku, gorko poletje še diha v obraz. Droben zvok tamburice obuja otožno bosensko melodijo, kjer se »sevdah«, vzdih prtajene ljubezni, družji z junaško pretinjo.

Kako globoki so tvoji glasovi, Bosna! Čez kršne gore, skozi šume, ki so skrivale hajduke, preko cerkva, džamij in kul veje večerni veter in pripoveduje tisočere pravljice o bogomilih, o Tvrtkovem kraljestvu, o otomanskem navelu, o bojih in krvi, o stoletnem trpljenju raje, o mujezinovem klicu, o križu in polmescu, o Hasanaginici, o bedi, o žalosti, o sanjah in o veri v svobodo...

★

Nad mirne ulice Bosanskega Broda se dviga džamija. V zgodnjem jutru sva se s prijateljem sezula pred vrati in stopila na posvečene preproge Mohamedovega svetišča. V hramu je bilo ti-

ho in prijetno hladno. Dva vernika sta po turško sedela na tleh in se obrnjena proti vzhodu klanjala Allahu. V prostoru, ki je ves okrašen z arabskimi ornamentmi, ne vidiš podob ali slik. Vse je sama linija in barva. Take so arabske pustinje, v katerih so vznikli koranovi nauki. Na obeh straneh je prižnica, pročelje pa označuje velik napis v arabščini. To je znamenita sura iz korana, ki oznanja temeljno dogmo Mohamedove vere, da je Mohamed Allahov prerok. Lepo izdelan je kor. Sicer so tla pokrita s krasnimi preprogami. Prostor je svetel in čist; svetloba prihaja skozi več zamreženih oken in skozi stekla velike kupole.

Dojem, ki ga zapusti v človeku muslimska molilnica, je tuj, eksotičen. To je povsem drug pogled na svet in življenje. Medtem ko se je krščanstvo prekvasil z arijskimi duševnimi elementi, je moslimstvo prav tako kot židovstvo izraz semitskega človeštva. Moslimstvo izraža še prav posebej duha Beduinov prebivalcev od solnca razbeljenih puščav, ki so razvneli del azijskega in afriškega sveta s sanjami o sedmerem paradizu, ki obeta verniku onstran puste, rumene življenjske enolčnosti večer oddih poleg hladnih

Džamija v Bos. Brodu.

fontan, v senci palm in v objemu hurisk. Ta religiozen sen ni beg od tega sveta, marveč je verski izraz človeške čutnosti, vera temperamenta, beseda razkipele krvi v osladnih arabskih večerih, ko Allah razpenja nad puščavo svoj večni šotor. Beduini — začetniki te religije — so sprejeli *ta* svet z vsemi njegovimi slastmi in tegobami, nadejajoč se, da jim bo tegobe odtehtal paradiz, medtem ko naj se slasti izčrpajo že v tostranstvu. Mnogoženstvo je dokaz, kako so potencirali človekov najmočnejši nagon. Vsa njihova vera pričuje o plamenečem pohlepu, o ekspanziji, o plodovitosti in fanatizmu. To potencirano človeškost je hotel Mohamed vkrotiti z dolgo vrsto zakonov in pravil, ki imajo vseskozi praktično vrednost. Nam, ki smo po duhu svoje kulture in vzgoje nagnjeni več ali manj h krščanskemu begu od tega sveta (k idealom, k etičnim normam itd.), je tuj paleč dih te vere, ki ga občutiš v sleherni džamiji.

Izstopila sva, se obula in zavila mimo pokopališča, kjer spe pod visoko travo in bornimi kamni najsevernejši nositelji tega iztočno-južnjaškega svetovnega nazora. Dala sva si postreči za majhno kavarniško mizo tik ceste. Stari Mujo vstaja zgodaj, a kava mu je boljša od naših «turških» v kavarnah. Prisedel je inteligenten muslimanski Brodčan — g. Sabit Arslan. Spustili smo se v neprisiljen pomenek. O razmerah v Bosni, o položaju muslimanov, o napredku njih omike, o politiki.

— Giblje se, — je razlagal naš znanec. — Muslimani se ne moremo odpovedati svojim tradicijam, vendar pa hočemo v vsakem oziru napredovati. V naših hišah, rodbinah, v našem javnem življenju — povsod je danes drugače nego pred desetletji. Imamo svoje politične in kulturne organizacije. Naš «Gajret» prireja veselice in predstave, kakor pri vas v Sloveniji.

— A fesov že niste odpravili in tudi žene so še vedno zagrjnene!

— Pa to je tradicija. Nočemo se pre nagliti. Niso vse žene zagrjnene.

— In vaše agrarno vprašanje?

— Dobro je bilo, da so odpravili begge. Zdaj so vsi naši ljudje vrženi v borbo za obstoj in se morajo izobraževati. Za izobrazbo je med nami čedalje več volje in tudi potrebe!

Razgovor smo nadaljevali popoldne na vrtu kavarne, ki jo ima stari effendija Arslan vis-a-vis kolodvoru. Kolodvorsko poslopje v Bosanskem Brodu,

ki smo si ga po ljubeznivosti dežurnega uradnika natančno ogledali, je bilo celo v prejšnji monarhiji eno najlepših kolodvorskih poslopij, v Jugoslaviji pa mu gre brez dvoma prvo mesto. Zgrajeno je v arabskem slogu, ki pa ni čist, ker so mu primešali gotiške elemente. Uprav razkošna je dvorana restorana prvega razreda. Zdaj je zaprta in prazna. Celostalni prostori so preobsežni. Zožil se je krog, ki je preje oklepal Bosno in Hercegovino; njen promet se je zmanjšal, na drugi strani — proti Užicam — se je odprlo novo gospodarsko izhodišče. Vse je na prehodu in v tem je bosenski problem. Reprezentativna kolodvorska palača je ostala, toda mimo nje teče ozkotirna proga. Podobna avstrijske politike: velika glava, malo krvi...

— Bosenska Potemkinova vas...

Da, bosenski problem. Zapleten je, da nikoli tako. Labirint problemov. Stvarnost prehaja v težke idejno-formalistične zapletljaje. Stvarnost je gospodarski položaj, pametna izraba prirodnih in človeških sil. Ali kdo gleda skozi lečo stvarnosti? Gre za vprašanja: Hrvati ali Srbi? Vsa Bosna in Hercegovina sta uprav izčrpani od formalističnih bojev. Toda vprašanje se glasi tudi drugače: pravoslavje ali katoličanstvo? Pa tudi to je že zastarelo ogrodje. V njem je dvoje kulturnih smeri: zapad in vzhod. Tega problema se oklepa vse polno tradicij, osebnih koristi in strankarskih nasprotij. Jasnosta postavljeni dve tezi. Sinteze še ni. Kdo naj oporeka, da je stvarno mogoča samo ena — jugoslovenska. Gre le

Samostan ob Savi.

za nje obliko. In Bosna jo išče in čaka...

Naš «Gospodin Franjo» je poznal bosensko bol. In tudi razumel jo je. To je veliko...

★

V svetu tradicij.

Povabljeni smo bili v samostanski refektorij. Skupina novinarjev, nekaj patrov in agilni mestni senator g. Jelačić iz znane aristokratske rodbine. Na mizi je brodsko vino. Samostanska kuhinja daje dobro turško kavo.

Zdravica se vrsti za zdravico. To je star hrvatski običaj. Preporodaški. Spominjam se zagorskih kurij, ilirskega navdušenja, novel Gjalskega in našega Janeza Trdine «Bachovih huzarjev in Pirov». Oživlja mi pred očmi stara «oporbenjaška» Hrvatska, ko se je boj zoper Bacha odigraval za kriti-

mi omizji. Z napitnicami so se urili govorniki, bodoči narodni vodje. «Križevački statuti» so zahtevali disciplino in — veliko odpornost.

Oh, mi deca modernega časa! Brodska kapljica teče, besede vro na dan. In vmes — tu daleč na meji Slavonije in Bosne — tista slovenska:

Kol'kor kapljic, tol'ko let,
daj nam Bog na svet' živet...

Moja brodska nedelja mineva s pogledom na večerno zarjo, ki ugaša v široki Savi. Naslonjen na okno samostanske celice strmim na Savo in se spominjam naše temnosinje Save na Gorenjskem. Po srebrni gladini plove počasi čoln. Čolnar poje in v tistem večeru ob Savi je ta pesem kakor hrepeniči klic ravne Slavonije po neizmer- nih daljavah...

Kako je živel in vladal ilirski podkralj d'Abrantès.

Karijera in žalosten konec Napoleonovega podčastnika.

Robert Chantemesse je pravkar izdal knjigo o vojvodi d' Abrantèsu, ki je bil nekaj časa gubernator ali podkralj Napoleonove Ilirije in je tedaj zapisan tudi v jugoslov. zgodovini. Vojvoda d' Abrantès je značilna figura izza napoleonskega časa; ko je prišel v naše kraje, je bil že slaboumen. Chantemesseva knjiga se čita kakor napol ljubezensko - pustolovski roman.

Oče vojvode d' Abrantèsa, gospod Junot je bil skromen burgundski trgovec. Poznejši ilirski podkralj poteka tedaj iz nizkega rodu; medtem ko je bilo njega samega malce sram, se je njegov domači kraj zelo ponašal s svojim rojakom. Ko je Napoleon — sicer prav tako plebejec po rodu — imenoval Junota za vojvodo, si je dal oče natisniti posetnice z napisom: »Junot starejši, oče vojvode d' Abrantèsa.« Zaradi svojega plebejskega rodu je moral Junot često čuti zbadljivke ošabnih plemičev, s katerimi se je bil kot vojaški dostojanstvenik srečaval; navadno se je odrezal tako-le: »Jaz sem sam prednik in ne potrebujem drugih prednikov.«

Kakor mnogi Napoleonovi dostojanstveniki, je bil tudi vojvoda d' Abrantès prvotno podčastnik. Tovariši so ga imenovali »Vihar«, ker je bil vihrov in pogumen vojak. Napoleon ga je opazil pri obleganju Toulona in ga ni več pozabil. Že tri leta pozneje je postal Junot Napoleonov pobočnik in huzarski polkovnik. Pripeljal je v prestolico italijanske zastave, ki so jih bili njegovi vojaki iztrgali laškimi četam. Neki sodobnik ga opisuje ob tej priliki tako-le:

— Bil je lep, od vojnih naporov in ran malce bled dečko, oblečen v blestečo huzarsko uniformo. Pri sprejemu v vladni palači sta ga vodili pod pazduho gospa Bonaparte na desnici in gospa Talliène na levici. Obe sta bili oblečeni v starogrško nošo, kakor je zahtevala republikanska moda. Junot pa se ni umel olikano vesti: med razgovorom je jel obe visoki dami ščipati po bedrih.

Junot je postal nato pariški poveljnik. L. 1800, ko je bil star 29 let, se je poročil s 16-letno lepoticco Lavro de Permont. Njegova žena je imela to, cesar ni imel sam: imenitne prednike. Po materi je bila v sorodu z bizantinskimi cesarji, po očetu pa z Bonaparti. Slednje je v tistih časih, kajpak, največ za- leglo. Mlada dvojica se je naselila v

lepi palači. Ali mlada zakonca si nista bila zvesta. Junot je navezal ljubezensko razmerje z Napoleonovo sestro Karolino, ljubka krasotica — žena pa je po navadi galantnih časov očkovala z drugimi. Ko se je Junot sprl z načelnikom tajne policije Savarijem, ga je Napoleon poslal na vojno in sicer na Portugalsko. Ni imel težke naloge, kmalu je lahko poslal iz Lisabone v svojo pariško palačo cele karavane naropanega zlata, draguljev, slik in starin. L. 1808. je bil povišan v vojvodo. Dobil je velike majorate v skoraj vseh osvojenih deželah, zlasti v Prusiji, Italiji in Iliriji. Medtem ko se je novopečeni vojvoda mudil na Portugalskem, je stala vsak dan pred njegovo pariško palačo kočija z avstrijskim orlom. Znani poslanik Metternich je bil tiste čase srečen ljubimec mlade, zale vojvodinje.

Tedaj pa je Karolina Bonaparte splela učinkovito intrigo: polastila se je na neki način Metternichovih pisem Lavri in jih poslala prevaranemu soprogu, meneč, da si sme samo soprog dovoliti pravico prešustvovanja. Vojvoda d' Abrantès je jedro prihitel v Pariz. Potomka bizantinskih cesarjev je morala brž občutiti, da je poročena z bivšim podčastnikom. Prevarani soprog je vzel palico in lepo ženico neusmiljeno namikastil. Lavra si je morala pobarvati in s pudrom pokriti podplutine, da se je lahko pokazala v Operi in s tem »zamašila usta« škodoželjnim obrkovalcem. Vzlic temu sta se soproga kmalu pobotala. Ko je moral Junot na Špansko, je krenila z njim tudi Lavra in je korajžno prebila vse grozote kmečke vojne.

L. 1812. pa je jela toniti srečna zvezda vojvode d' Abrantèsa. Udeležil se je Napoleonovega pohoda v Rusijo. Tu so se pojavili prvi znaki slaboumnosti. Sam Napoleon je zapisal v svojih spominih, ki jih je sestavljal na otoku Sv. Helene: »Na Ruskem je bil Junot že prismojen.« V odločilnem boju ob Smolensku ni hotel napasti Rusov, ki bi bili sicer sigurno poraženi. Murat, soprog Junotove ljubimke Karoline, je v tem trenutku pozabil na ljubosumnost in je rotil svojega tekmeča:

— Prosim te, udari! Tepec, gani se! Dobil boš maršalsko žezlo.

Vojvoda d' Abrantès pa je počenil na tla in ihtel. To so bili prvi znaki tabesa, paralize hrbtenice, sigurno posledice neizlečenega luesa. Mož je bil izgubljen. Napoleon ga je dal takoj od-

staviti, vendar pa njegova karijera vzlic očitni boleznì še ni bila zaključena.

V Možajsku na Ruskem, kjer je prezimil Junotov štab, so minevali dnevi v divjem veseljačenju, čeprav je v bližini stokalo in rjavelo od bolečin tisoče ranjencev. Kozaki so zaplenili vojvodina pisma ženi in dvema ljubicama v Parizu. Pošiljal jih je na naslov svojega tajnika z natančnimi navodili glede dneva in ure, ko morajo biti dostavljena. Dalje je naročal rokavice »močne in zelene barve«, kolinsko vodo in visoke škornje. Ruski car je najbrž z užitkom prebiral to korespondenco, ker je pozneje obiskal v Parizu vojvodinjo d' Abrantès. Ta pisma so bila šele lani natisnjena na Ruskem. Pridržali so jih namreč v ruskem tajnem arhivu in ni so nikoli dospela v Pariz.

Kakor da bi se bil hotel Napoleon ponorčevati iz novo osvojenih pokrajin, je imenoval dne 13. februarja 1813 slaboumnega vojvodo za generalnega guvernerja v Benetkah in Iliriji. Najbrže se je hotel iznebiti vedno bolj divjega Junota, zlasti pa Lavre, ki si je zaradi svojih večjih spletk pridobila naziv »kuga«. Toda Lavri se ni hotelo iz Francije. Zaljubila se je v Mauricea Belincourta in je živela z njim v Aix-les-Baignes. Belincourt je skrbno varoval njena številna pisma. Zdaj so objavljena in nudijo zanimive podatke o duševnem stanju Junota po povratku iz Rusije. Nekdanji junak, zastaven in zal dečko, ni mogel več spati in je jedva hodil, opiraje se na palico. Pogosto je plakal kakor otrok. Lavra pa je bila še vedno salonska dama. V njen salon so zahajali mnogi galantni možje iz vojaških in diplomatskih krogov. Medtem ko se je zabavala, flirtovala in plesala s številnimi častilci, je vojvoda d' Abrantès čepel v spalnici in z okorno roko čakal vedno eno in isto, popoln seznam svojih častnih naslovov:

— Mi, vojvoda d' Abrantès, glavni huzarski poveljnik, pariški guverner, vitez reda Velikega orla...

Trgovce, ki so prihajali po denar, je podil s palico. Njegova slaboumnost je kmalu zabavala ves Pariz. O njem so si pripovedovali sodobniki številne anekdote. Redki so bili trenutki, ko se mu je zjasnilo in je prišel za hip k sebi. Tako je pisal nekega dne upravniku svoje palače: »Dragi Joseph, samj veste, v kakem stanju sem bil včeraj. Mojih ukazov ni treba izpolniti.«

V takem položaju je bil vojvoda d' Abrantès, ko je moral nastopiti častno mesto glavnega guvernerja ali — kakor so nekateri imenovali to čast — podkralja ilirskih dežel. Dne 25. majnika 1813 je prispel v Trst* in se odpeljal odtod v Dubrovnik. Tu so mu priredili časten sprejem. Zbrala se je vsa vlastela; največji odličniki in visokorodne dame so prišli predstavitelju Napoleoneve slave in moči naproti. Tedaj se je pojavil vojvoda. V eni roki je držal sabljo, v drugi ogromen trioglat klobuk s peresom. Imel je bele rokavice in lepo skodrane lase, na nogah lakaste čevlje in okoli vratu številna odlikovanja. Ali joj! Na mah je nastala v sprejemni dvorani mučna osuplost. Visokorodne dame so zacvilile, možje zagodrnjali in povესili glave; kakor na povelje, se je jela dvorana prazniti.

Kaj se je zgodilo?

Razen omenjenih predmetov ni imel vojvoda d' Abrantès na sebi niti koščka kakega oblačila. Še figovega peresa ne. Stal je nag sredi dvorane in z naslado slaboumneža opazoval zadrego svoje okolice.

Tak je bil uvod v njegovo «vladanje». Vzlic temu je vojvoda ostal v Dubrovniku in prirejal pojedine. Ob neki priliki je postregel gostom z vinom, ki mu je bil sam primešal žvepleno kislino. Zabavalo ga je, kako so se jeli njegovi gostje loviti za trebuhe, bruhati in se zvijati v krčih. Ob drugi priliki je pognal vso dubrovniško garnizijo na lov za nekim slavčkom, ki ga je slišal v gozdu petjati in ga je hotel za vsako ceno imeti pri sebi. Pri kaznovanju je kazal včasih čisto svoje navede: nekega odličnega odvetnika je dal n. pr. javno nadevetnajstiti, ker ni plačal ločeni ženi alimentov. Nekega dne se je vojvoda izgubil. Našli so ga v palači znanega slaboumnega plemenitaša, s katerim ga je vezalo iskreno prijateljstvo. Izposloval mu je red častne legije in oba bratač po «duhu» sta uganjala fantastične neumnosti. Tako sta se češče pojavila na ulicah v pisanih uniformah kakor pava. Ko pa je Junot nekega dne velel vojakom, da naj mu ugrabijo neko lepoticco iz odlične hiše, je nastalo splošno ogorčenje. Zdaj se je tudi guvernerjev namestnik naveličal neumnosti svojega predstojnika in se je osmelil javiti zadevo italijanske-

mu podkralju Evgenu in samemu Napoleonu. A preden je prišel iz Pariza odgovor, je Junot še eno zagodel: Pisal je angleškemu admiralu, čigar ladje so križarile po Jadranu, da naj ga obišeče in sklene premirje.

— Pridite še nocoj ob 7. uri zvečer, — mu je sporočil — razodel vam bom svoj načrt, ki vas utegne radostno presenetiti.

Tako je v svojih slaboumnih možganih zasnoval veleizdajo.

Zdaj mu je udarila dvanajsta ura. Napoleon je izdal povelje, da naj ga brž odpeljejo k njegovemu očetu v Dijon. Tabetični vojvoda je jel divjati. Nataknili so mu vreče na glavo in ga vrgli kakor vrečo na voz. Tedaj so v Parizu navalili na njegovo palačo upniki in pobrali, kar se je dalo.

V Lavrinih pismih nam je ohranjeno poročilo o smrti nesrečnega parvenija napoleonske dobe. Nekega dne se mu je zarila v omeščane možgane misel, da je ptič in da mora zleteti v zlato prostost. Odprl je okno in z razprostrtimi rokami skočil na ulico. Še na tleh je venomer krilil z rokami. Zlomil si je nogo in umrl za posledicami svoje rane: zastrupila se mu je kri.

Vdova je podedovala dva milijona in pol — dolgov. Postala je reva. Stopila je v stike s takrat še mladim pisateljem, poznejšim slovečim romanopiscem Honoré de Balzacom, ki jo je učil pisateljjevanja. V letih 1830—1838 je natisnila vojvodinja Lavra svoje spomine. Obsegajo nič manj kot 56 zvezkov. V njih so zbrane mične, a večinoma nezanesljive zgodbe izza Napoleoneve dobe. Pisala je tudi romane in članke, vse zaradi denarja. Ni imela revnih dohodkov, toda nekdanja ljubica napoleonskih dvorjanov ni znala štediti. Njena lepota je odcvela in prišla je bolezen. Obubožala je do skrajnosti. Potomko bizantskih cesarjev, Napoleono-rodnico, ženo pariškega in ilirskega guvernerja, ljubico Metternichovo so končno sprejeli kot občinsko revu v mestno ubožnico.

Umrla je na podstrešju bolnice za reveže.

— Tudi z njo je utonil blesk Napoleoneve dobe. Tako mine slava sveta...

* Med potjo se je ustavil tudi v Ljubljani in ostal tukaj približno tri tedne.

Ob desetletnici boljševiške revolucije.

Oskar Hudales:

Ruske kmečke revolucije.

(Konec).

3. Druga kozška revolucija.

(Krvni Dimitrij II. — I. I. Bolotnikov. — Car Vladislav.)

Jesen l. 1606. je prinesla novo revolucijo. Ko so čete, ki jih je na jugu zbral krivi Dimitrij I., izvedele, da je njihov poveljnik mrtev in da je v Moskvi nova vlada, so bile preverjene, da si je Dimitrijevo smrt Šujski izmislil. Govorili so, da je Dimitrij nekje skrit; ker je tega kmečkega carja malokdo poznal, se je kmalu pojavil mož, ki se je izdajal za Dimitrija. Kmalu se je začela ta južna armada pomikati proti Moskvi. Vstašem so se pridružili tudi mali posestniki-plemiči. Revolucija je zavzela tak obseg, da je Šujskemu trda predla. Ko se upor ni dal potlačiti s silo, ga je skušal premagati z lakavostjo. Podkupil je male posestnike, ki so se bili pridružili Dimitriju za boj zoper veleposestnike in veletrgovce, ki pa se niso popolnoma strinjali s kmečkimi željami in zahtevami.

Za časa krivega Dimitrija I. kmečki punt ni bil popoln. Zdaj pa se je dvignilo vse kmečko ljudstvo pod poveljstvom I. I. Bolotnikova. Bolotnikov je

bil hlapec, ki je nekoč prišel v tatarsko sužnost, a se mu je posrečilo utesi v inozemstvo. Bil je pogumen in podjeten mož.

Med obema deloma vstašev — kmeti na eni, malim plemstvom na drugi strani — so nastajale vedno večje razpoke. Tik pred Moskvo so docela prelomili. Šujski je podelil malim plemičem zemljo, imenoval nekatere v bojarjsko dumo itd., tako da so ti svoje kmečke tovariše takoj zapustili. Kmetje in kozaki se sami niso mogli bojevati zoper carsko moč. Bolotnikov je bil premagan. Zbežal je, a na begu so ga ujele carske čete in ga umorile. Kozaki pa so se vrnil na jug.

Kmalu so se iznova napotili proti Moskvi. Ustavili so se blizu Moskve v Tušinu. Dimitrij je ustanovil tukaj svoj dvor in Tušino je postalo drugo glavno mesto v državi. Šujski ni imel toliko moči, da bi bil pregnal Dimitrija in njegove kozake ter poljske oddelke, ki so prišli z Dimitrijem. Zapuščali so ga celo bojarji in se preseljevali na Dimitrijevo dvor. Nezveste oprode je vodil daljni sorodnik umrle moskovske dinastije, Fedor Nikitič Romanov, ki ga je bil Godunov zaprl v samostan, kjer je dobil ime Filaret. Po preselitvi v Tušino je bil imenovan za patrijarha.

MASA

(K članku Duh in obličje boljševizma.)

Rusija je imela dva carja: Dimitrija, carja kozakov in kmetov ter Šujskega, carja veleposestnikov in velikih trgovcev.

Kajpak, državljanska vojna je slabo vplivala na rusko trgovino. Veletrgovci, ki so se zbirali okrog Šujskega, so jeli prvi misliti na mir in — kako bi odstranili Šujskega. Na drugi strani pa so se hoteli orestj Dimitrija plemiči, ki so pribežali v njegov tabor. Obe zaroti sta se slednjič združili ter se sporazumeli v tem smislu, da pokličejo na pomoč redne poljske čete, ruski prestol pa naj zasede poljski kraljevič Vladislav.

Tako se je tudi zgodilo. Poslali so sla k poljskemu kralju Sigismundu in sklenili pogodbo. Ta pogodba je v toliko zanimiva, da se v nji skušajo določiti dolžnosti in pravice države. Za male ljudi, kmete in meščane je bil kaj malo pravic. Kmetom je bilo spet prepovedano zapuščati gospodarje. Bile pa so v pogodbi nekatere navedbe, kako naj car upravlja državo, namreč edinole sporazumno z bojarско durno.

Na podlagi te pogodbe se je moral Šujski umakniti. Zaprli so ga v samostan. Poljske čete so vrgle Dimitrija in kozake iz Tušina, Vladislav, Sigismundov sin, je postal ruski car, vendar samo formalno. Zakaj bil je še nedoleten in ni mogel zasesti prestola. Zato pa je Sigismund «vladal» po svoje. Kmalu so namreč ruski bojarji spoznali prave namene poljskega kralja. Pod pretvezo, da so nekateri bojarji sovražni obstoječemu redu, jim je pričel zaplenjevati posestva in jih izročati poljski šlahiti. Nazadnje je bil tako odkrit, da je tudi ta izgovor zavrgel. Plenil je, kjer je le mogel. Vrhu tega so se poljski trgovci pokazali kot močni konkurentje ruskim tovarišem, zlasti glede inozemskega blaga. Vse to pa je bil Sigismundov sistematičen načrt. Hotel si je Rusijo gospodarsko osvojiti in jo slednjič anektirati.

Revolucija pa vzlic temu še vedno ni bila udušena. Kozaki so se venomer upirali in jim niti poljske čete niso bile kos. Tudi po smrti krivega Dimitrija II. se kozaki niso mirno razšli, temveč so proglasili za «prestolonaslednika» njegovega sina.

Dvojna zarota proti Šujskemu in krivemu Dimitriju II. ni nič zalegla. Poljaki niso mogli, ali bolje niso hoteli

vzpostaviti reda, položaj bojarjev je bil vedno slabši. Kaj storiti?

Videli smo že, da so bili voditelji vstašev mali posestniki-plemiči, kozaški atamani itd. Bolj ko je revolucija zavzemala demokratično stališče, bolj so bili ti voditelji v skrbeh. Treba je bilo le malo globlje seči v žep, pa je bila stvar v redu. Moskva je bila o tem dobro poučena. Novgorodski trgovec Minin je začel pod geslom »Osvobodimo Moskvo Poljakov in drugovercev« zbirati armado, katere vojščaki so bili izredno dobro plačani. Vsaj obljubljene so jim bile visoke plače. Zadeva se je v toliko posrečila, da je ves vstaški štab prestopil k Požarskemu, komandantu Mininove vojske. Izdani vstaši so morali bežati nazaj k Volgi, pozneje pa še dalje. Požarski, ojačen po izdajalcih revolucionarnega ljudstva, je kmalu obračunal tudi s Poljaki. Vrgli so carja Vladislava (seveda na papirju, saj je bil le na papirju izvoljen) in Moskva je slavila zmago pravoslavja nad katoličanstvom. Moskovske gospode ni nič motilo dejstvo, da se pri volitvi carja Vladislava niso prav nič ozirali na «nevarnost poljskega katoličanstva».

4. Romanovi.

Mihael Feodorovič Romanov.

Po zmagi nad kmečkim ljudstvom je pričelo rusko bojarstvo misliti na novega carja. Najprikladnejši se jim je zdel kak švedski princ. Zato so pričeli pogajanja s švedskim dvorom. Nastala pa je ovira, ki je preje niso slutili. Kozaki atamani in sploh ves izdajalski štab revolucionarjev je imel svojega pretendenta na carski prestol. Bil je to sin patriarha Filareta Nikitiča Romanova, Mihael Feodorovič Romanov, ki si je umel pridobiti med bivšimi vstaši, zbranimi na dvoru krivega Dimitrija v Tušinu, veliko popularnost. Bojarji so se tega kandidata branili, vendar so morali odnehati, ko so videli, da malo plemstvo in atamanj vztrajajo pri njem. M. F. Romanov je bil izvoljen. Nato sklicani «semski sobor» (skupščina) je izvolitev potrdil.

Tako je bila dinastija Romanovih definitivno ustoličena na ruskem prestolu, ne sicer po demokratični revoluciji, vendar po ljudeh, ki so izšli iz nje. Kljub temu so bili ti ljudje po volitvi grdo razočarani. Izdajstvo ni moglo roditi drugega nego izdajstvo. Kmalu so morali mali plemiči in kozaški ata-

mani občutiti na lastni koži to trdo resnico. M. F. Romanov je namreč odločno stopil na stran bojarstva in zopet dvignil tisto, kar je hotel Ivan Grozni potlačiti. Trgovskemu kapitalu je jelo cveteti blagostanje. Kmalu si je bil prilastil upravljanje državnih financ, določevanje davčnih bremen in zakup davkov. Monopoliziral je vsa dobro idoča podjetja. Od tega časa je bil ruski car prvi trgovec v državi. Saj je znano, da je bil do novejšega časa monopol ruskega carja trgovina s svilo, ki je prihajala iz Perzije, dalje redka

Romanovi so pričeli misliti tudi na dobro organizirano vojsko. V bližnji preteklosti se je pokazalo, kako malo zanesljiva je vojska vazalov oziroma vojska, ki je stala z ljudstvom v pretesni zvezi. Pod prvimi Romanovimi, ko je na zapadu divjala 30-letna vojna, se je dobilo dovolj plačanih vojakov. Zato so skušali tudi v Rusiji organizirati vojsko najetih vojakov, vendar se tudi ta ni obnesla. Lahko je bilo ljudi vdinjati za denar, prav tako lahko so za denar prestopali k sovražniku. Romanovi so si pomagali tako, da so usta-

OGROMNE IGRAČKE «KOLEKTIVNEGA ČLOVEKA»

Lutke Lloyd Georgea, Mülleranda, Kerjenskega in Miljukova pred Kremljom.

kožuhovina iz Sibirije itd. Romanovi so dali trgovskemu kapitalu odločilno besedo v državi; fevdalno bojarstvo je bilo njegov ponižni sluga.

Ko je umrl M. F. Romanov, je zasedel njegovo mesto sin Aleksej. Romanovi so se dobro zavarovali pred morebitno novo revolucijo in skrbno zaščitili carjevo osebo. Tako je bilo n. pr. prepovedano v bližini carskega dvora hoditi s kakršnim koli orožjem. Orožje je smela nositi samo carjeva telesna straža. Tudi policijo so dobro organizirali. Največjo oblast pa je imela «pisarna za tajne zadeve», v katero se niso smeli vmešavati niti člani bojarske dume. Bila je podrejena neposredno carju.

novili t. zv. vojaški stan. Človek iz vojaškega stanu je bil že od rojstva vojak. Vojašnica je bil njegov dom. Kaj čudo, da se je v Rusiji vzgojila vojska, ki ji je bil car bog. — Za vlade Romanovih se je tudi definitivno utrdil fevdalni sistem. Kmetje so bili gospodarjeva lastnina, med drugim so morali podložniki odgovarjati celo za dolgove, ki jih je bil velikodušno napravil njihov gospodar.

Nova uprava in novoorganizirana vojska sta mnogo stali, davki so se zviševali, seveda na škodo kmetov in malomeščanov. Po zapadnem vzorcu so uvedli v Rusiji davek na sol, kar je med ljudstvom izzvalo veliko nevoljo in naposled tudi upor, v katerem se je

novoorrganizirana armada dobro obnesla in upor v kalj zadušila. Prav tako naglo je bil potlačen upor, ki so ga izzvali bakreni rublji, katere je vlada izdala namesto prejšnjih srebrnih. Posledica je bila, da so se občutno dvignile cene in da je padala denarna vrednost.

5. Tretja kozška revolucija.

Razin. — Pugačov.

Največja kozška vstaja, s katero so imeli opraviti Romanovi, je bil upor Stefana Razina. Zgodil se je v porečju Volge. Na kratko bi ga opisali tako-le:

Volga je bila takrat ena najvažnejših ruskih prometnih žil. Po Volgi so dobivali moskovski veletrgovci orientalsko blago, s katerim so zalagali evropski zapad. V porečju Volge se je tedaj naselilo vse polno siromašnega ljudstva, n. pr. težakov, ribičev, splavarjev in malih rokodelcev. Pa tudi veleposestva so se v tem delu Rusije hitro razširila, a tlaka je bila še strašnejša nego drugod, ker je bilo le malo kmetov.

V sosesčini ob Donu pa so živeli kozaki. Bilj so, kakor že vemo, desorganizirani. Del njih, starejšinstvo, je dobil v nagrado za izdajstvo ob priliki kozške revolucije plemstvo. Drugemu delu kozakov je bila Moskva naklonjena. Dajala mu je kruha, a ga obenem ščuvala na Turke in Tatare. Ko pa so Turki zavzeli trdnjavo Azov in od tam kozake prepodili, so se le-ti obrnili na Moskvo za pomoč. Toda Moskva je bila gluha. Zaradi tega so kozaki obrnili svojo ekspanzijo proti jugovzhodu. Izpočetka so napadali Tatare, naposled pa so prišli tudi ruski trgovini na Volgi do živca.

Tako so zadeli ob Moskvo. Pričel se je boj ob Volgi. Vodil ga je Razin, ki je postal naslednik Bolotnikova. Pridružili so se mu vsi tlačani. Korakali so zmagoslavno proti Moskvi. Caricin, Astrahan sta padla v roke vstajnikov. Pri Simbirsku jih je čakala moskovska armada, organizirana in oborožena po zapadno-evropskem načinu. Zdaj so bile kozške in kmečke trume razbite, Razin vjet. V Moskvi so mu odrobili glavo. Ljudstvo tega še danes ni pozabilo in rado poje pesmi o vstaših in o Razinu. Volga, Volga... To pesem poznajo tudi Slovenci. Toda koliko jih ve, o čem poje pesem in kdo razume

tragiko zatiranega kmečkega ljudstva, ki je v nji izrazilo svojo bolešt.

Dolgo se kmetje niso drznili upreti. Celih sto let. Nato se je pojavila vstaja Pugačeva. A tudi ta je bila zatrita. (Primerjaj Puškinovo povest: «Kapetanova hči».)

6. Ostale revolucije.

(Bogdan Hmelnicki.)

Nič boljše ni bilo takrat v Ukrajini, ki je bila pod poljsko vlado. Tlačanstvo in izkoriščanje se ni razločevalo od moskovskega. Tudi tu je bilo ob Dnjepuru svobodno kozško gnezdo; Zaporožci, ki so se pokožčili na isti način ko Donci, namreč iz ubeglih kmetov. Kozaki Velike Rusije so bili temna, nerazumljiva masa, medtem ko je med kozaki zapadne Rusije vladala neka inteligentna struja, nastajajoča iz malomeščanstva in obrtništva. Ti malomeščani in rokodelci so v okviru cerkve tvorili razne organizacije — «bratstva», ki so skrbela za bolnice, šole itd. Poljska vlada je hotela te organizacije na vsak način zatreti. Zato je na koncu 16. stoletja upeljala tako zvano «unijo» — združeno cerkev in jo podredila rimskemu papežu. Za to državno cerkev so uganjali propagando, češ, da znači «združitev vseh kristjanov v naročju ene same cerkve». Ukrajinski malomeščani in obrtniki pa so kmalu spoznali, da pomenj «unija» smrt njihovih organizacij, zato so se upirali zoper ujedinjeno cerkev in njene škofo, ki jih je nastavljala poljska vlada. Leta pa je kaznovala njih nepokorščino s čedalje hujšim tlačenjem tako, da je bilo stanje teh kozakov kmalu podobno kmečkemu. Zdaj je pravoslavje postalo geslo, pod katerim so se uprli kmetje, kozaki in mali stanovi poljski vladi. Na čelu vstaje je stal Bogdan Hmelnicki l. 1648. (primerjaj Sienkiewicz: Z ognjem in mečem.) Ta vstaja je bila najboljše organizirana, vendar je bila poljska vlada nasproti nji dosti bolj okorna nego moskovska. Moskovska je ob revolucijah čutila svojo slabost, zato si je prizadevala revolucijonarje razcepiti ali pa jih podkupiti. Poljska vlada pa je venomer tlačila knete, imovite kozake, mestne obrtnike in neunionirane duhovnike. Zaradi tega je Hmelnicki izvojeval sijajno zmago nad poljsko-litavsko državo. Zmage pa ni mogel izpeljati do konca in je moral iskatj zaveznikov. To je izrabila Moskva in vzela Hmelnickega v

svoje »varstvo«. Tako je prešla Ukrajina — najprej levi Dnjeprov breg — k ruskemu carstvu.

To so glavne poteze ruskih *kmečkih* revolucij. Groza obide človeka, ko se zamisli v strašno preteklost in ako pomisli, koliko človeške krvi napaja to sveto slovansko zemljo. Umljivo nam bo tedaj, zakaj Rusi tako ljubijo svojo »matjuško«.

○ ○ ○

X. Y.:

Duh in obličje boljševizma

(Dalje).

II.

Uničevanje »duševnega« človeka v sovjetski Rusiji še ni končano. V samotnih domovih, v neskončnih sarmatskih stepah, v premnogih ruskih srcih živi še vedno preganjani stari človek. Ob-

last nad vso rusko državo je v rokah »organizirane mase«.

Nobenega dvoma ni, da nastaja nov čas. Kajti to, kar se dogaja v Rusiji, je več nego običajna revolucija. Ne gre zgolj za izpremembo družabnih in državnih razmer ali socialnega položaja ljudskih plasti. Z neverjetno drznostjo poizkušajo v Rusiji korigirati prasluko človeka samega, dosedanji tip gospoda stvarstva, uničiti »z dušo obloženo individualno kreaturo« in jo nadomestiti z »višjim tipom«, kakor menijo, z mnogo boljšo novo vrsto živih bitij, s »kolektivnim človekom«.

To vroče stremljenje po »množestvenem človeku« se je pojavilo v Rusiji v trenutku, ko je zagospodovala na zapadu moderna znanstvena teorija, da psiha mase ni nič drugega kakor oživenje starih instinktov »prahorde«, povratek človeške duše h kulturno že dav-

MEHANIZIRANI »ČLOVEK DELA«.

Konstruktivistično-simbolična risba Krimskega.

no preživelim razmeram predzgodovinske, primitivne razvojne stopnje, kakor jo najdemo tudi sedaj pri divjih narodih.

Nasprotno pa gledajo boljševiki v kolektivnem človeku višjo, dragocenejšo organizacijsko formo življenjskega obstoja. Boljševiški pesniki poveličujejo z apokaliptičnim navdušenjem prihajajoče kraljestvo množestvenega človeka. Enako zgodovinarji in sociologi boljševizma. Za njihov fanatizem, s katerim zagovarjajo svojo teorijo, da je edino kolektivna neosebnost realna, obstoj posameznika pa prevara, je značilno, da se niso ustavili niti pred Ljeninom, tej svojevrstni osebnosti, ki je boljševizem ustvarila. Veliki zgodovinar sovjetske Rusije Pokrovski je podal sledeče komunistično pojmovanje o fenomenu »Ljeninu«: »Mi marksisti ne gledamo v osebnosti stvarnika zgodovine. Osebnost je za nas le aparat, po katerem se javlja zgodovina. Mogoče bo prišel čas, ko bomo ta aparat umetno skonstruirali, tako kakor gradimo sedaj električne akumulatorje. Dosedaj še nismo tako daleč in zato se morajo ti akumulatorji družabnega procesa elementarno porajati in roditi.«

III.

Ta za zapadno Evropo vseskozi nerazumljiv in strasten protest zoper vrednost in pomen posameznika se da razložiti edinole iz specifično ruske kulturne in duhovne zgodovine.

T. G. Masaryk navaja v svojem slavnem delu »Duša Rusije«, da je bil plemenitaš do l. 1833. absolutni gospodar nad svojimi podložniki. Svoje »duše« je mogel zaigrati pri kvartanju ali pa pokloniti svojim priležnicam. Strašna je slika, ki jo podajajo najboljši pisatelji v svojih spominih na suženjstvo.

Samo narod torej, ki je bil tako dolgo pod jarmom despotičkih gospodov, je mogel ugledati v popolni opustitvi lastne individualne volje svoj najvišji ideal. Poleg tega ni Rusija nikoli poznala onega razvoja iz mračnega srednjega veka v svobodno vsestransko človečnost, ki ga je napravila zapadna Evropa. Ne samo da ni suženjska masa nikdar mogla svobodno razviti svoje osebnosti, ampak je suženjstvo korumpiralo v enaki meri tudi plemenitaše. Tudi o tem ume povedati Masaryk zanimive stvari.

Pisatelj Maksim Gorki je v svojem spisu »Uničenje osebnosti« že dolgo pred revolucijo oznanil, kar je pozneje

izvedel boljševizem. Preden je prišlo do tega, so nekateri boljševiki sami, n. pr. ljudski komisar Lunačarski, nastopili zoper uničevanje osebnosti. Njihov odpor pa je ostal brezuspešen.

IV.

Medtem ko so preje verovali, da vodi pot do odrešitve preko dovršenja poedine osebnosti do neke višje vsečlovečnosti, hoče pokazati boljševizem novo, po njegovem mnenju pravo pot do odrešitve, ki vodi preko uničenja posameznika do vnanje organiziranega množestvenega človeka. Tej fantastični sliki na ljubo so morali doprinesti težke žrtve vsi, ki verujejo v boljševizem.

Sedaj vzbuja kolektivni človek še vtis prečudnega bitja. Toda že označajo preroki, da bo kmalu prišel čas, ko bo družba dokončno opravila z vsem »anarhistično - živim« in »mistično - organičnem« in končno uresničila najvišji ideal popolnoma mrtvega mehanizma.

V.

Fantastika namere, pretvoriti človeštvo v ogromen avtomat, postane razumljiva, če vemo, da se je vse, kar je smatral marksizem le za gospodarski pogoj za dosego idejnega smotra, izpremenilo v očeh boljševikov v smoter sam. Njihovo koprnenje po zemeljskem kraljestvu blaženosti jih je zapeljalo, da so pričeli gledati v ekonomskem kolektivizmu samem odrešitev človeštva ter so ga proglasili za edino vsebino boljševizma. Tako je bila ideja bratskega združenja vseh ljudi izpremenjena v značilno težnjo, da morajo vsi posamezniki izginiti brez sledu v mehničnem gospodarskem telesu.

VI.

V nasprotju s prizadevanjem socialistično usmerjenih filozofov v zapadni Evropi, n. pr. Hermana Cohena, Pavla Natorpa, Karla Vorländera ali Maksa Adlerja, ki so skušali izpopolniti enostransko materijalistično pojmovanje marksizma z znanstveno - idealističnim, so dekretirali boljševiki prav ta preprosti materijalizem kot najvišji princip socializma in s ponosom oznanili, da je edino pravo surovo materijalistično naziranje.

Enako kakor podčrtavanje materijalizma je širokim ljudskim plaštem dobro došla teorija o avtomatični delavnosti, o kateri se Evropci in Ameri-

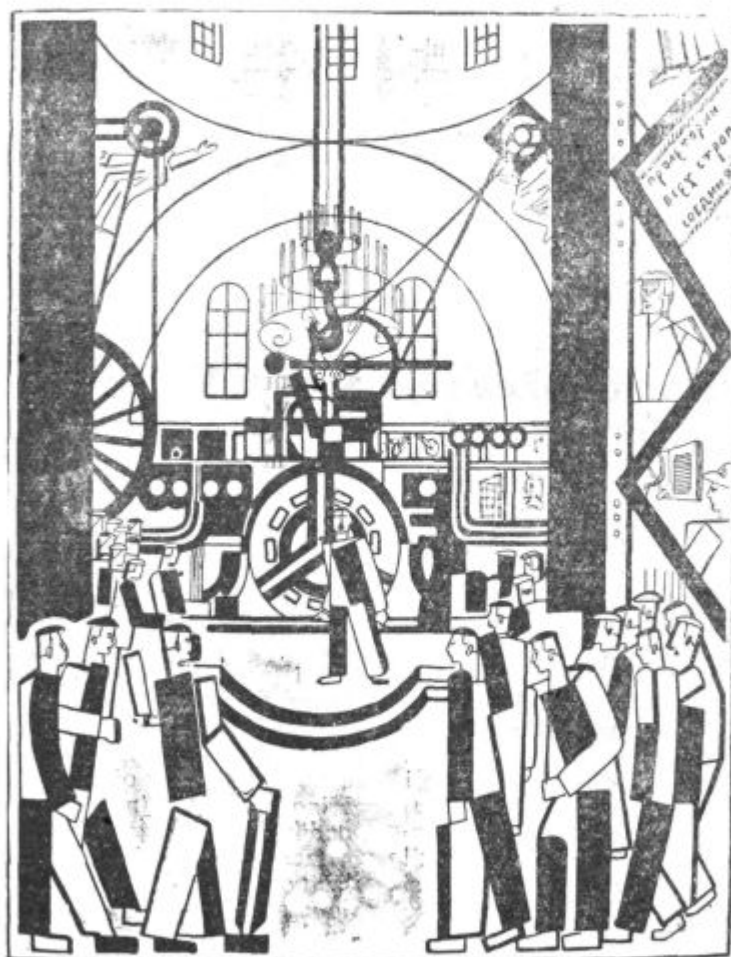
čani kaj skeptično izražajo, n. pr. Rathenau, Ford, Pound. Poslednji ne vidi v mehanizaciji celotnega življenja višek življenske sreče, temveč popoln propad vsega, kar stori življenje dragoceno. To dejstvo bo po njegovem mnenju dovedlo do ponovne revolucije vsega gospodarskega življenja.

VII.

Tako sodijo o mehanizaciji življenja v »paradižu strojev« — v Ameriki, kjer je avtomatiziranje gospodarstva doseg-

delovne in organizacijske metode. Kljub temu govore tu neprestano o »ameriškem mehaniziranju« in gledajo v njem najbolj vzvišen izraz človeške popolnosti.

Tako je zdaj razumljivo, zakaj je industrializirana Amerika postala za boljševike obljubljena dežela. Medtem ko je »inteligenca« poprej iskala svoj ideal v Evropi, so začeli po revoluciji sanjati o Ameriki. Toda tudi tej Ameriki po njihovem še marsikaj manjka, predvsem diktature proletarijata, ki je

TEMPEL OBOŽEVALCEV STROJA.

lo najvišjo stopnjo, o kateri lahko za stoletja zaostali Rusi le sanjajo.

V Rusiji ni skoraj nobene industrije, tovarniškega proletarijata je bore malo v primeri z velikimi masami kmečkega ljudstva. Na deželi obdelujejo polje še vedno z najbolj primitivnim orodjem. Povsod vladajo azijsko - srednjeveške

edino zmožna razviti družbo do zaželenega »popolnega avtomata«. Poslednjo popolnost bi dobil ta tehnični čudežni svet šele z boljševizmom. Kajti v trenutku, ko zapusti Američan svoj obrat, ga obsede demon individualizma; on živi, ljubi, zaposlen je s svojo rodbino in zasebnimi zadevami, on je skratka

posamezni človek, ne pa neprestano »del velikega družabnega stroja«. V tem tiči zaostalost Amerike v primeri z Rusijo, zaostalost, ki jo je zakrivil po sodbi boljševiških ideologov pomanjkljiv družabni red. V svrhu popolnega avtomatiziranja je potrebna radikalna sprememba državnih in družabnih oblik, torej komunizem.

VIII.

Ko so Rusi v svojem religioznem fanatizmu pričeli verovati v načelo neosebnosti in mehaniziranja, je bilo dosledno, da so pričeli gledati tudi v rečeh, ki so (n. pr. organizacija in tehnika) v zvezi s kolektivističnim razvojem, religiozne ideje in dogme. Tako so postali najbolj preprosti predmeti tehnologije sakralni elementi in fetiši pravovernih boljševikov. Od tu naprej je bil samo en korak do malikovalskega češčenja stroja kot najbolj popolnega izraza mehaničnega obvladavanja življenja.

Na zapadu ne pomeni tehnika odstranitve osebnosti, temveč »osvoboditev življenja«. »Ne zrakoplov, temveč svobodna zračna vožnja manifestira pravi smisel tehnične dobe,« pravi Zschimmer, nemški kulturni filozof in inženjer. Toda ali ni meščanski družabni red doigral svojo historično vlogo? In ali ni Rusija že od nekdaj izvoljena, da bo osrečila človeštvo s pravim odrešenjem? Sovjetska Rusija kaže pota in daje »veliki vzgled«, kako mora postati življenje posameznega človeka zanesljiva in preračunljiva funkcija popolnoma mehaničnega sveta, del vedno zanesljivega družabnega mehanizma, »kolektivnega človeka«. Tako trde boljševiki. In v njihovih trditvah ni nič drugega kot oznanjevanje nove vere. Največji nasprotniki dosedanjih verstev oznanjajo nov evangelij, ki je kljub surovemu materijalizmu po svojem pravem duhu — mističen.

J.:

Razmnoževanje s potaknjenci. Nekaj iz praktičnega vrtnarstva.

Za vrtnarja in tudi za vsako Francko in Micko, ki si sama vzgaja lončne cvetlice za na okna, je razmnoževanje s potaknjenci zelo pripravno. Razmnoževanje s potaknjenci je vegetativno, nespolno, in s tem načinom razmnoževanja ohranimo svojstva dotične sorte neizpremenjena. In to je zelo važno. Mnoge, umetno pridobljene, a še ne ustaljene lastnosti se s semenom ne podedujejo, in kolikokrat se n. pr. huduje nad goljufivim svetom kakšna Katra, ki si je posejala seme najbolj imenitnih nageljnov, pa ji zraste namesto tistih imenitnih sam hudik onegavi: čisto navadni, kmetski klinčki! Kaj torej napravi umen vrtnar, da si kakšno imenitno, priljubljeno svojstvo kulturne rastline, katero se s semenom ne podeduje, ohrani stanovitno? V to svrhu vzame n. pr. cepič rdečelistne bukke in ga *transplantira* (cepi) na navadno zeleno bukev, ali pa n. pr. cepi žalujko na navadno drevo istega plemena, in zaželjena zvrst se s tem ustanovi na novi rastlini. Tako se splošno ravna v sadjarstvu, pri kulturi mnogih drugih rastlin itd. Tudi razmnoževanje jagod z živicami, georgin z gomolji, krompirja, čebule itd. spada med ne-

spolne načine razmnoževanja ter ima za navadno prakso najboljši in najhitrejši uspeh.

Pri nespolnem razmnoževanju (s cepiči, potaknjenci, grebenicami, gomolji), *prenesemo* bistvena svojstva *neizpremenjena* z enega bitja na drugo.

Pri spolnem razmnoževanju iz semena pa, ki je nastalo po združitvi moške in ženske spolne stanice, vzkali nova rastlina, novo bitje, ki v svojih lastnostih jasno očituje *mešano dedščino po materi in očetu* in še po pradedih. Le semenje š čistimi osnovami, seme, čigar oče in mati sta si bila v lastnostih popolnoma enaka, le takšno je stanovitno. In čimbolj sta si bila enaka in sorodna oče in mati, ki sta rodila seme, in čim stanovitnejše nature sta bila, tem prej se tudi pri njih potomcih ustanovijo njih svojstva.

Važnost razmnoževanja s potaknjenci je torej za vrtnarstvo zelo pomembna in takšno razmnoževanje rodi tudi zelo hiter, dobičkanosen uspeh. Seveda kar vse po vrsti ne raste iz potaknjencev. A mnogih rastlin sploh ne razmnožujemo s semenom, nego navadno zgolj na nespolen (vegetativni)

način, tako n. pr. pelargonije, acaleje, plemenite nageljne, begonije, rože, cido-
donije, vajgelijske, lipovke, ribez, kosmul-
jo, vinsko trto itd. Z grebenicami raz-
množujemo zlasti tiste rastline, ki se
kot potaknjenci bolj nerade ukoreni-
nijo n. pr. kosmulja, leska, kutine, pa
tudi kakšen starikav fajgeljček, ki prav
lepo cvete, si na takšen način lahko
hvaležno pomladimo. S tem, da potak-
nemo zelene mladike (vršiče), razmno-
žujemo zlasti hitro rastoče lončnice, n.
pr. fuksije, hortenzije, vanilijo, krizan-
teme, salvije, vodenko, razne begonije,
abutilon i. dr. Vednozeleno mirto in
avkubo razmnožujemo s popolnoma
olesenelimi mladikami. Oleander po-
taknemo v vodo. Gloksinije in listnate
begonije razmnožujemo s potaknjen-
imi listi. Ta čudež, da vzraste iz lista
kraljevske begonke, primerno vložene-
ga na stalno vlažen pesek ali lončno
zemljo, je dobro znan že tudi našim
Franckam in Mickam.

Kdaj napravljamo potaknjence? Pri
drevescih in grmovju se često posluž-
jemo olesenelih potaknjencev s popol-
noma zrelih vejic, ki jih narežemo in
potaknemo v listopadu, torej ob času,
ko so polni tekoma leta nabranih re-
zervnih snovi. Potaknjencec mora raz-
viti zdrav, močan kalus, in ker brez
zelenih listov ne more usvajati (asimi-
lirati), tedaj mora biti jesenski potak-
njencec dobro preskrbljen s plastičnimi
snovmi, ki omogočijo krepko in uspeš-
no tvorbo korenin. Za rože spenjalke
in polijante je to gotovo sila hvaležen
in preprost način razmnoževanja. Tudi
marsikatera remontantka, n. pr. bela
Druški, je kot potaknjenska vse hvale
vredna.

Za zelene potaknjence je najprimer-
nejši čas spomladi in v poletju in je pri
raznih rastlinah različen. Mladika, ki
jo potaknemo, ne sme biti premlada in
prenežna, ker je potem preveč dostop-
na gnilobi, pa tudi prestara ne, ker
takšna se nerada vkorenini. Za obi-
čajno prakso velja pravilo, da naprav-
ljamo zelene potaknjence pri lepotič-
nem grmovju, kakor so forsitijske, cido-
nijske, dajcijske, vajgelijske, jasmin,
spireje, rože itd., čim je cvetje pri kraju,
ozir. čim so zelene mladike že dovolj kre-
pke. Seveda sobne cvetlice razmnožuje-
mo tudi pozimi. V toplovlažnem rast-
linjaku ali pod steklom tople grede se
vrtnarju ukoreninijo tako rekoč vse, kar
potakne.

Kaj je torej potrebno potaknjencem
da brž razvijejo zdrav, močan kalus in
se uspešno ukoreninijo?

Potaknjence odrežemo tik pod ka-
kim očesom oziroma pod listi, ker tu
ima stebelce največje nagnenje za
tvorbo korenin. Zelenim potaknjencem,
ki potom listov izdihavajo mnogo
vode, moramo spodnje liste popolno-
ma odstraniti, zgornje pa primerno pri-
rezati, da ne začno veneti; kajti po-
taknjencec, ki še ni pognal korenin,
nima nobenega organa za sprejemanje
vode. Vseh listov odstraniti pa tudi ne
smemo, ker iz njih baš priteka organski
materijal za tvorbo korenin, ako ni v
stebelcu dovolj rezerve. Pri olese-
nelih potaknjencih z usnjatimi listi, ki
malo izhlapevajo in težje uvenijo (n.
pr. pri mirti, lovru) ne prikrajšamo
in ne odstranimo sploh nobenega lista.
Samo zmanjšanje listne površine pa še
ne zadostuje, potaknjence je treba
skrbno škropiti, tako da je zrak okrog
njih nasičen z vlago in izhlapevanje
minimalno. Kakor hitro se pa nastavijo
koreninice, treba potaknjence polago-
ma zračiti in jih navajati na normalno
atmosfera.

Potaknjencec ljubi v splošnem neko-
liko višjo temperaturo, nego jo potre-
buje ukoreninjena rastlina.

Iz vsega tega spoznamo, zakaj na-
vadno ni mogoče na prosti vrtni gredi
vzgajati zelenih potaknjencev. Vrt-
narji jih gojijo pod steklom. Zanimivo
je, kako se pri pravilnem ravnanju po-
taknjenci nageljnov, gloksinij, vajgelij
itd. brž ukoreninijo. Z istim uspehom
pa razmnožujemo lončnice, če ravna-
mo n. pr. tako-le:

Vzemimo cvetlični lonec, dajmo na
dno kosce črepij ter vsujmo nanje
zmes finega peska in rahle prsti. V
večji lonec potaknemo lahko več po-
taknjencev, ki jih škropimo z mlačno
vodo. Lonec postavimo na solčno
okno tople sobe in jih pokrijemo s
steklom, tako da se pod steklenim po-
krovom nahaja vedno vlažnotopla
zračna plast. Pred opoldanskim soln-
cem steklo po potrebi zasenčimo, po-
taknjencec treba večkrat škropiti, kap-
ljice, ki se zbirajo na steklu, obrisati.
Ko se potaknjenci ukoreninijo, prične-
mo zračiti, končno pokrov popolnoma
odstranimo in ukoreninjene rastlinice
presadimo v primerno zemljo.

Za ukoreninjenje potrebujejo potak-
njenci predvsem vodo in kisik, torej
vlažno, a rahlo, zračno tlo, ki prepreči

gnilobo. S prav dobrim uspehom vtaknemo potaknjence tudi zgolj v fin, vlažen pesek, ki je zraku lahko dostopen. Potaknjenci potrebujejo tudi svetlobo. Solnčna luč zvišuje prehranjevalno delavnost listov, tako da razvijajočim se koreninam ne zmanjka hrane. Pred prehudo vročino namažejo vrtnarji steklo z apnenim beležem.

Vsi ti faktorji, ki smo jih premostrili in ki veljajo zlasti za zelene potaknjence, so za različne rastline več ali manj odločilne važnosti. Treba spoznati potrebe in posebnosti raznih rastlin in tu nam izkušnja največ pomaga. Vegetativna jakost posameznih potaknjencev pride zaradi različne intenzivnosti in drugih pogojev, ki smo jih navedli in ki jih lahko reguliramo, do različne veljave; z drugo besedo: čim nerajši se kaka rastlina ukorenjuje potom potaknjencev, tem pazljivejšo moramo skrbeti, da so potaknjencu dani vsi pogoji, ki pospešujejo vegetativni nagon in ukoreninjenje.

Uvodoma smo že omenili: razen velike praktičnosti razmnoževanja imajo potaknjenci za vrtnarstvo še svojo posebno važnost (nespolna razmnoževalna metoda). Novo vrsto rastline dobimo praviloma le s pomočjo hibridizacije, križanja dveh različnih rastlin, torej potom semena. Mešanica svojstvenih osnov v semenju hibride (križanke) pa je navadno zelo revolucionarne narave in včasih sploh ni mogoče, ali pa se dá šele po dolgotrajni izbihi potomcev ustaliti v semenu tista lastnost, ki bi jo radi kot stanovitno ohranili pri potomcih in jo razmnožili potom semena. In vendar nam je na ta način vzgojilo moderno rastlinarstvo vso tisto množino izvrstnih vrst žita, drugih kmetijskih rastlin in sadnega drevja, ki nam dajejo danes tako hvalne pridelke, in vse tisto pestro bogastvo cvetlic, kakršnih pred 100, 50 leti še nikjer na svetu ni bilo. S smotrenim križanjem in izbiranjem so nastale nove vrste vrtnic, orhidej, krizantem, ciklam, georgin itd. z očarljivimi cvetovi, s prijetnejšim vonjem, z večjo odpornostjo proti boleznim. A včasih skoro ni mogoče oziroma se ne izplača na spolni način novo nastalo svojstvo fiksirati v semenu, ker je posredljivost dotičnega svojstva še zelo kočljiva. Tu pa priskoči vrtnarju na pomoč nesporno razmnoževanje. Vzemojmo primer:

V vrtu je greda raznih vrst cvetočih nageljnov. Zaradi slučajnega križanja potom žuželk ali zaradi umetne hibridizacije nastane seme, iz katerega vzraste nagelj z izredno lepimi cvetovi (z novo nijanso v barvi, bolj polnocveten, z nežnejšimi zobčki). Praktičen vrtnar si bo to novo vrsto skušal takoj razmnožiti: napravil bo od dotične rastline potaknjence, ki bodo zvesto ohranili dedščino svoje lepe matere. Ukoreninjeni potaknjenci pridejo na gredo, na jesen spet v lončke, in prihodnjo pomlad, ko odcveto in ostaré, osmukamo njih obstranske vršičke za nove potaknjence. Stare rastline odmirajo, njih sočna kri in cvetoča moč se pa pretaka, živi ter raste iz potaknjencev naprej in naprej. Kar je staro, usahne, — a ostane mladost, zelena, v novi lepoti veselo cvetoča mladost.

KONEC SVETA.

Kje je naš smoter? Kam meri korak po temnih potih bodočnosti? Ne vemo. Toda Luna nam pričuje, kakšna utegne biti naša usoda. Nekoč je bila žareča gmota, danes je neskončna puščava. Zdaj jo ogreva solnce, zdaj prešinja mraz vseirske noči. Plove po prostoru kakor ogromen spomenik lastne preteklosti. Enaka usoda čaka tudi Zemljo. Nekoč je bila žareča in vroča, nato ji je površina okorela. Notranost je še danes razpaljena bolj nego si mislimo. Učelniki so izračunali, da je štiristo kilometrov pod zemeljskim površjem 10.000 stopinj nad ničlo. Nobena snov ne vzdrži tolike temperature, ne da bi se bila izpremenila v plin. Sodnja, da je največji del tega plina železo. Zemlja pa se neprestano ohlaja. Takisto tudi Solnce. Čas je večer, brez začetka in brez konca; prostor je neskončen, brez meja. Snov je neuničljiva. Sicer se izpreminja, vendar pa se ne izgubi; kar je bilo, je in ostane. Minljiva pa je Zemlja kot domovina človeka, živali in rastlin. Čez milijardo let bo preveč mrzla, da bi uspevalo na nji življenje. Zadnji ljudje pojdejo na ekvator, da ondi izumrje človeški rod. Morja bodo zmrznila do dna in trdna zemeljska skorja se bo izpremenila v peščeno puščavo. Toda težka zemeljska krogla se bo še vedno vrtela okoli osi in romala okoli Solнца, ki bo takrat že temnejše. Žarelo bo v rdeči ugašajoči svetlobi.

Tako bo Zemlja mrtva in tiha. Kakor pokopatišče bo plavala skozi vseirje. Zdaj so vse njene skrbi pozabljene. Življenje je bilo že sen in Luna se bo začudeno vpraševala, kje sta ostala Solnce in Zemlja. A zvezde bodo blestele še dalje in svetovi bodo nastajali in izginjali.

Po Svenu Hedinu.

Anatole France:

V ženski kaznilnici.

Približno deset let je že, nemara več, nemara manj, kar sem obiskal žensko kaznilnico. Nameščena je v starodavnem gradu, zgrajenem za časa Henrika IV., ki s svojimi škrljastimi strehami obvladuje mračno, ob reki ležeče mesto na jugu. Ravnatelj jetnišnice je bil domala že dosegel za upokožitev predpisano starost; nosil je črno lasuljo in belo brado. Bil je ravnatelj, kakor jih ne najdeš zlahka na tem mestu. Misli je čisto po svoje in imel je človeška čuvstva. Ni si ustvarjal napačnih predstav o нравnosti svojih tri sto varovank, vendar je menil, da ni mnogo nižja od нравnosti treh stotinj žensk, ki bi jih bil na slepo srečo izbral v kakem mestu.

— Pri nas je od vsega nekaj — no, kakor povsod drugod, — tako je govoril, kakor se mi je zdelo, njegov blag pogled.

Ko smo zavili preko dvorišča, je dolga vrsta kaznenk pravkar končavala nemi sprehod in odhajala v delavnice. Med njimi je bilo mnogo stark s surovimi in potuhnjenimi obrazi. Prijatelj, doktor Cabane, ki nas je spremljal, me je opozoril, da imajo skoro vse te ženske značilne telesne napake, da je med njimi pogosta škiljavost, da so degeneriranke in da bi se jih med njimi našlo zelo malo, ki ne bi bile zaznamovane z znaki hudodelstva ali pa zločina.

Ravnatelj je počasi zmajal z glavo. Dobro sem opazil, da ne veruje v teorije zdravnikov - kriminalistov. Očividno je bil prepričan, da se v naši družbi krivci ne razlikujejo vselej tako zelo od nedolžnih.

Peljal nas je v delavnico. Videli smo pri delu pekarice, perice in šivilje za perilo. Delo in snaga sta povsod ustvarili - dejal bi - nekaj radostnega. Ravnatelj je z vsemi temi ženskami dobro ravnal. Najbolj glupe in najhudobnejše ga niso mogle spraviti iz ravnotežja; nikdar ni izgubil potrežljivosti in dobrohotnosti. Sodil je, da je treba ljudem, s katerimi živiš, spregledati marsikako slabost in da ne smeš preveč zahtevati niti od hudodelk in zločink. Čisto nasprotno, kakor je navada, ni zahteval od tatic in zvodnic, da morajo biti popolne, odkar so bile kaznovane. Ni verjel v нравstveno učinkovitost kazni in je obupaval nad poizkusi, da bi bila ječa postala šola kreposti. Prav za-

radi tega, ker ni veroval, da poboljšaš ljudi, če jim naložiš trpljenje, je skušal tem nesrečnicam prihraniti kolikor moči veliko trpljenja. Ne vem, ali je bil veren v svojih čuvstvih, vendar pojmu pokore ni pripisoval нравnega pomena.

— Kaznilniški pravilnik tolmačim, — mi je dejal, — preden ga izvajam. Sam ga razlagam jetnicam, Pravilnik predpisuje n. pr. brezpogojno molčanje. No, če bi res brezpogojno molčale, bi bile postale bebaste ali blazne. Mislim, in to sem dolžan misliti, da pravilnik tega ne namerava. Pa jim rečem tako-le: „Pravilnik vam veleva, da morate molčati. Kaj to pomeni? To, da vas nadzornice ne smejo slišati. Če vas slišijo, boste kaznovane; če vas nihče ne sliši, ni vzroka, da bi vam kdo kaj očital. Moja naloga ni, da nadzorujem vaše misli. Če vaše besede niso glasnejše od vaših misli, vas zaradi besed ne bom klical na odgovor.“ Tako opozrojene se trudijo govoriti tako, da — tako rekoč — ne izustijo nobenega zvoka. Ne poblazné in predpisu je ustrezno.

Vprašal sem ga, ali njegovi službeni predstojniki odobravajo tako tolmačenje pravilnika ali ne.

Odvrnil mi je, da mu nadzorniki to često očitajo; da jih tedaj vodi prav do zunanjih vrat in jim pravi: »Vidite to omrežje; leseno je. Če bi tu notri zapirali moške, bi ne bil v osmih dneh ostal niti en edini. Ženske se ne spomnijo, da bi pobegnile. Toda pametno je, če jih ne storimo divjih. Jetniški red že tako in tako ni posebno ugoden za njih telesno in нравstveno zdravje. Jaz ne prevzamem več odgovornosti, da jih čuvam, če jim naložite muko molčečnosti.«

Bolnica in spalnice, ki smo jih nato posetili, so bile nameščene v velikih dvoranih, pobeljenih z apnom, kjer se od vsega starinskega bleska ni ohranilo nič, razen veličastnih kaminov iz sivoga kamna in črnega marmorja, nad katerimi so stale sijajne kreposti, izvršene v visokem reliefu. Neka »Pravičnost«, ki jo je okoli leta 1600 izklesal neznan flamski, poitalijančeni umetnik, z golim nedrijem in z enim stegnom izven preklanega krila, je v tolsti roki držala vznemirjeno tehtnico, na kateri sta se skledici zadevali kot dvoje cimbal. Boginja je obračala konico svojega meča proti mladi bolnici, ki je ležala v želez-

ni postelji na žimnici, tenki kakor zložen prtič. Dejal bi — da je bila še otrok.

— No torej! Vam gre bolje? — je vprašal doktor Cabane.

— O! da gospod, dosti bolje.

In nasmehnila se je.

— Le naprej tako, kar lepo mirni bode in ozdraveli boste.

Pogledala je zdravnika z velikimi očmi, polnimi radosti in upanja.

— Bila je namreč hudo bolna, ta mala, — je rekel doktor Cabane.

In šli smo naprej.

— Zaradi kakšnega pregreška je bila obsojena?

— Zaradi hudodelstva, ne zaradi pregreška.

— Ah!

— Detomorilka.

Na koncu dolgega mostovža smo vstopili v prav prijazno sobico, vso napolnjeno z omarami in kjer okna, ki so se odpirala nazven, niso bila zamrežena. Tu je mlada, prav čedna ženska sedela za pisalno mizo in pisala. Zraven nje je druga, ki je bila precej lepega života, iskala ključ v svežnju, ki ji je visel za pasom. Skoro bi bil mislil, da vidim ravnateljevi hčerki. Opozoril me je, da sta to kaznenki.

— Niste videli, da imata kazneniško obleko?

Tega nisem bil opazil, brez dvoma zato ne, ker je nista nosili tako, kakor vse ostale.

— Njuni obleki sta lepše napravljene in čepici, ki sta manjši, sta tako posajeni, da se jima vidi šop las.

— To je zato, mi je odgovoril stari ravnatelj, — ker je zelo težko preprečiti, da ne bi ženska kazala svojih las, če so lepi. Tudi za ti dve velja splošen red in delavna dolžnost.

— Kaj delata?

— Ena je arhivarka, a druga je knjižničarka.

Ni bilo treba vpraševati: bili sta dve hudodelki iz ljubezni. Ravnatelj nam ni prikriival, da hudodelke bolj ceni od navadnih zločink.

— Poznam med njimi, je dejal, — take, ki jim je njihovo hudodelstvo tuje. Bilo je le kot nekakšen blisk v njihovem življenju. Zmožne so poštenosti, poguma in plemenitosti. O mojih taticah tega ne bi mogel trditi. Njihovi zločinski pregreški, ki ostajajo vedno srednjevrstni in prostaški, tvorijo temelj njihovega bitja. Nepoboljšljive so. In ta nizkotnost, ki jih tira, da zagreše graje

vredna dejanja, se kaže vsak hip v njihovem obnašanju. Kazen, ki jih doleti, je sorazmerno lahka in ker je njihova telesna in нравna občutljivost prav malenkostna, prenašajo kazen ponajveč z lahkoto.

— Ne more pa se reči, — je živahno dodal, — da so vse te nesrečnice nevedne usmiljenja in da ne zaslužijo, da se človek zavzame zanje. Dalje ko živim tu, bolj opažam, da krivih ljudi sploh ni, in da so na svetu sami nesrečniki.

Pozval nas je, naj stopimo v njegovo pisarno. Velel je nekemu pazniku, naj pripelje kaznenko števil. 503.

— Pokažem vam, nam je rekel, — prizor, ki ga nisem vnaprej pripravil, prosim vas, da mi to verjamete, in ki vam bo brez dvoma vdahnil novih premislekov o zločinu in kazni. Kar boste videli in slišali, to sem videl in slišal jaz stokrat v življenju.

Kaznenka je v spremstvu nadzornic stopila v sobo. Bila je mlada, prav brhka kmetica, preprostega, neumnega in milega obraza.

— Veselo novico vam moram naznati, — ji je rekel ravnatelj. — Gospod predsednik republike, ki je bil obveščen o vašem dobrem ponašanju, vam spregleduje ostanek kazni. V soboto boste šli odhod.

Poslušala je z napol odprtimi usti, roke sklenjene na trebuhu. Toda pojmi niso urno prodirali v njeno glavo.

— Prihodnjo soboto boste šli iz tega zavoda. Prosti boste.

Sedaj je razumela; roke so se ji v žalostni kretnji dvignile in ustnice so ji vztrepetale.

— Ali res moram proč odhod? Toda, kaj bo z menoj? Tu so mi dajali hrano, oblačili so me in vse ostalo. Ali ne bi mogli reči temu dobremu gospodu, da bi bilo bolje, da ostanem, kjer sem?

Ravnatelj ji je na prijazen, a odločen način predočil, da ne more zavrniti milosti, ki ji je bila izkazana; nato jo je opozoril, da prejme ob svojem odhodu nekaj denarja, deset ali dvanajst frankov.

Ihté je odšla.

Vprašal sem, kaj je storila ta-le.

Listal je po malem zapisniku:

— 503. Bila je dekla na kmetih...

Ukradla je gospodarjevimi spodnje krilo... Domača tatvina... Saj veste, zakon domačo tatvino strogo kaznuje.

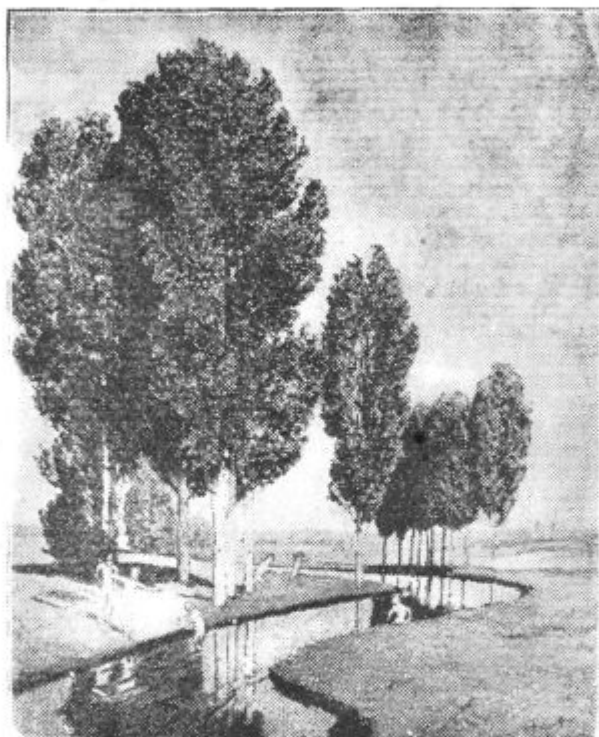
MAKEDONIJA JE V OSPREDJU POLITIČNEGA ŽIVLJENJA V JUGOSLAVIJI.

Za prihodnjo številko «Življenja in sveta» smo pripravili daljši ilustriran članek o Štipu. Posebej bomo izpregovorili o «makedonskem vprašanju» z njegove zgodovinsko-nacionalne strani. Pripravljamo tudi daljši članek našega skopskega sotrudnika o ljudskih običa-

jih v okolici Ohrida s številnimi izvirnimi slikami.

V eni prihodnjih številok bomo objavili informativno razpravo o Bolgariji in Bolgarih.

V naslednji številki se bodo tudi zaključili «Ameriški vtisi» A. Kristana.

A. BÖCKLIN: Pomladni čar. (Po Böcklinovi sliki radiral Max Klinger.)

Jos. Pavčič:

O klavirju in klavirskem igranju.

Neštetokrat mi stavijo v družinah, kjer poučujem klavir, pa tudi drugod toliko raznih vprašanj glede glasbene vzgoje otrok, dalje glede negovanja in igranja na klavir, da bom brez dvoma marsikomu ustregel, če odgovorim tu na tri najvažnejša vprašanja:

a) kdaj naj se otrok začne učiti igranja na klavir;

b) kako naj negujemo klavir;

c) nekaj o igranju v splošnem.

Prepričal sem se namreč, da obstoji glede teh točk velika nevednost med občinstvom, ali pa docela napačna mnenja.

Izmed vseh muzikalnih instrumentov je pri nas Slovencih, pa tudi drugod, klavir

najbolj razširjen, to pa očitno zaradi tega, ker je najbolj priljubljen. Najdemo ga skoraj v sleherni boljši hiši v mestu in na deželi. Ljudje ga uporabljajo kaj različno: nekateri v umetniške namene, drugi v učne in podobne svrhe kjer se kultivira plemenita glasba, nekateri pa le v zabavo. Igranje nanj je zaradi tega raznovrstno: popolnoma pravilno ali umetniško korektno, dalje diletantsko, po večini pa nekorektno.

I.

Če si hoče človek pridobiti sigurnost in spretnost v igranju, potrebuje celo vrsto let. Zato pričnimo s poukom v zgodnji mla-

dosti, zakaj v poznejših letih ne bo pouk kdove kako uspešen.

Važno je vprašanje, s katerim letom naj se prične otrok učiti igranja na klavir. Vsi priznani pedagogi sodijo, da je sistematičen klavirski pouk redkokdaj uspešen pred devetim starostnim letom. Izjema velja le za posebno nadarjene, ki jih je žal zelo, zelo malo. S tem pa, kajpak, ni rečeno, da se ne bi smela glasbena vzgoja pričeti že poprej. Saj imamo obilo potrebnega gradiva, ki se da igranje obdelati eno leto preje: n. pr.: spoznavanje klavirja in posameznih delov, negovanje tega instrumenta kot poznejšega življenjskega spremljevalca in prijatelja; kako treba ravnati s tipko da dosežemo lep, plemenit in mehak ton; imena tipk in njih razdelitev na posamezne skupine; napisovanje imen posameznih tipk v obliki not ali črk; razne ritmične vaje, ki kasneje pri sistematičnem igranju zelo koristijo itd. Vse to se da poprej predelati (kot nekaj pripravljalmi tečaj), vendar je tako gradivo še daleč od pravega igranja.

Vrhu tega ne prezirimo, da je treba spoznati tudi igralni aparat pri človeku samem, namreč roke, oziroma truplo sploh: kako je ustvarjena roka, da imamo pregibe na prstih, zapetju, komolcu, rami itd., kako se imenujejo kdaj in kake jih uporabljamo posamezno in združeno itd. Vse to naj gojenec dobro spozna, da učitelju pri poznejšem pouku ni treba posebej razlagati. Dalje pravila glede sedeža, ki ne bodi ne previsok in ne prenizek, da se ne maje kakor to češče vidimo pri okroglih stoli, ki prav zaradi tega nedostatka niso priporočljivi.

Mnogi stariši se čudijo, zakaj njihov otrok kot začetnik po več mesecev ne potrebuje pri pouku klavirske šole. Ne vedo, da je treba njihovega malčka šele pripravljati za igranje, in sicer baš v zgoraj naštetih točkah.

Spočetka mora biti vsa učenčeva pozornost (torej v prvi vrsti oči!) obrnjena na pravilnost držanja telesa in rok ter na korektno funkcijo prstov in uporabe pregibov, nikakor pa ne na note. Igranje po notah se prične šele potem, ko je učenec dosegel in obvladal vse, kar je potrebno za pravilno funkcijo igralnega aparata. To pa traja nekaj tednov, pri teh več, pri onih seveda manj, kakor je pač gojenec sprejemljiv.

Glede slednjega moram takoj pripomniti, da niso vsi gojenci enako nadarjeni in da mnogi stariši tega zaradi nevednosti ne upoštevajo in le preradi obsojajo učitelja.

Nenadarjenost za igranje na klavir je v splošnem velika, nadarjenost bolj redka, prav velika nadarjenost (tako rekoč od Boga dana) pa zelo, zelo redka. Za vzgled povem, da sem v vseh 24 letih, kar poučujem klavir na našem glasbenem zavodu in zasebno, naštel le na kakih 5 resničnih talentov, izmed katerih je bil najizrazitejši sedanji gojenec konservatorija Marijan Lipovšek, ki res mnogo obeta.

Vsi drugi lezejo počasi naprej. Marsikateri ne pride vso dobo poučevanja do zaželenega cilja. Razumeli bomo tedaj, zakaj se ta ali oni že več let vadi pri klavirju, pa nikamor ne pride. Najčešče ni kriv neuspeha učitelj, temveč gojenec, čigar sprejemljivost je pomanjkljiva. Saj dober učitelj lahko daje učencu vse, kar sam ve in zna, le najvažnejšega in najpoglavitejšega — nadarjenosti — mu ne more dati.

Stariši se navadno ne vprašujejo, ali je otrok sposoben ali ne, vpišejo ga v glasbeni zavod in kupijo klavir, še preden se pokaže, kako bo z otrokom. Ako ni uspeha, menjajo učitelja, zavode, godrnjajo itd. Omeniti moram žalostno dejstvo, da se stariši vse premalo brigajo za potek glasbenega pouka. V vseh mojih 24 letih poučevanja ni prišlo niti deset mater ali očetov vprašati in se informirati, ali se otrok kaj uči, ali redno zahaja k pouku, ali se nauči vsako nalogo, ali kaže še dalje pričevati ukovino itd. Tudi za letna spričevala se kaj malo zmenijo.

II.

Glede druge točke — o negovanju klavirja — bi omenil sledeče:

Od pravilnega negovanja zavisí uporabljivost in trpežnost tega tako in tako dovolj dragega instrumenta.

Največji škodljivec je neveden človek, ki ne ume lepo ravnati z njim in ki ne pozna njegovega notranjega ustroja. Dalje škodujejo klavirju molji in lesni črvički, ki instrument polagoma docela uničijo, potem prah, ki prav posebno škoduje mehanizmu. Klavir bodi torej zaprt, kadar ga ne rabimo in še pregrnjen z lepim prtom, ki ga dobimo v trgovinah. Pokrivalce pa, ki pokriva tipke, bodi po dnevu odprto, ker tipke kmalu porumene, oziroma potemne, če nimajo dovolj dnevne (solčne) svetlobe.

Klavir stoj na suhem prostoru. Najboljše sredi sobe, ne preblizu okna in pozimi ne preblizu peči (vsaj dva metra proč!). Ako pa stoji ob steni, bodi stena notranja, ne vnanja. Okna, ki so tik klavirja, ne smejo biti ob deževnih ali meglenih dneh odprta; sobo treba prezračiti posredno skozi sosedno sobo. Pozimi ne smemo take sobe ne preveč kuriti in ne preveč ohlajevati. Vse to mu namreč škoduje: strune začno rjaveti, klavir izgubi prvotni ton, — čez nekaj let je uničen. Tudi ga ne smemo postaviti iz premrzle predsobe v pregorko, ker se začno strune in železje potiti, pozneje pa zaradi tega rjaveti. Temperatura v mrzli sobi se sme le počasi povišati s kurjavo.

Posebno važno je za klavir uglasčevanje. Vsaj dvakrat v letu in sicer spomladi, ko začnemo odpirati okna in v jeseni, ko jamemo kuriti, dajmo klavir ubrati. Marsikdo misli, da je prav, če je instrument uglasčen ali ne, ne ve pa, da spada tudi to med škodljive točke, ki smo nekatere pravkar naštel.

Umazane bele tipke snažimo s krpico, namočeno v špirit, paziti pa je treba, da ne

brišemo s tako krpico črnih tipk! Otroci in odrasli naj si pred igranjem temeljito umijejo roke z milom, ker tipke pod mastnimi prsti kmalu orumene in se ne dajo pozneje nikdar več ubeliti.

III.

H koncu še nekaj besed glede raznih starejših in novejših metod, o katerih se zlasti v zadnjem času tudi pri nas toliko sliši in govori. Že vsak, tudi neveščak, hoče po vsej sili vedeti kaj o tej ali oni novi »metodi«, po kateri poučuje ta ali oni učitelj. Res je, da je izšlo v zadnjem času toliko zlasti nemških knjig o »novem« igranju na klavir, da postane človek, ki jih prečita, ves zbežan in se nič več ne spozna, kdo izmed avtorjev ima prav in kdo ne. Ti novi metodiki se namreč po raznih revijah pripravajo in prerokajo o svojih trditvah, napadajo drug drugega, pobijajo nasprotna nazore in jih smešijo. Verjetno je, da je med njimi precej lažipedagogov, ki bi hoteli vsemu

svetu dokazati da pred njimi ni nihče nič znal in vedel. Resni pedagogi odločno svarijo zlasti mlajše učiteljstvo pred takimi brošurami, ker lahko napravijo pri morebitnem pouku mladine več škode, kakor kak navaden šarlatan.

Povem samo to-le: Ena sama metoda je, ki pa nima imena (kvečjemu bi jo lahko imenovali metodo dobrih učiteljev) in ki jo uporablja vsak preudaren in resen pedagog. To je tista prava metoda, ki pripelje nadarjenega gojenca v teku let do korektnega umetniškega izvajanja onih velikih glasbenih del naših in tujih mojstrov, ki so jih leti že sami pred leti mojstrsko izvajali, ne da bi kaj slutili o novih prekujijskih metodah.

Resumiram h koncu tako, da obdržimo to, kar se je v teku mnogih let dobro obneslo in proučujemo temeljito, kar je novega! Nič ni bolj kvarljivega od prenatrženega vpeljavanja predalekosežnih novotarij. Boljša je evolucija nego revolucija!

Mimogrede . .

REKLAMA V VELIKIH TRGOVINSKIH CENTRIH.

Mnogo trdkv v Evropi, pa tudi pri nas, izda nemalo denarja v reklamne namene. Zelo uspešno sredstvo, da se udomači ime tvrdke ali izboljša vpliv ostale reklame je to, kar nazivajo v Ameriki »slogan« in kar pomeni v nemščini »Schlagwort«. Treba je z enim samim stavkom poudariti prednosti blaga. Večina kontinentalnih trdkv še ni spoznala prave prednosti »slogana«, medtem ko plačujejo v Ameriki in Angliji za tak stavek več 1000 Din. Seveda ni lahko najti primernega izreka ali stavka, ki se tako vtisne čitatelju v spomin, da ostane vedno svež. Kakor pri reklami sploh, imajo zlasti pri tem psihološki momenti veliko vlogo. Stavek mora v celoti harmonično doneti in imeti za čitatelja prikupljivo obliko, tako, da se čitatelj takega izreka nehoté vesele in ga pri raznih prilikah v družbi ponavlja. Tako postane nehoté razmnoževalec reklame.

Naj sledé v pojasnilo nekateri primeri iz vsakdanje prakse:

Ko tovarna Packardovih avtomobilov še ni bila znana, je vprašal na neki razstavi kupec lastnika, ali so vozovi kaj vredni. Mister Packard je odgovoril: »Vprašajte onega, ki ga ima!« Ta stavek se danes ponavlja v vsaki Packardovi reklami in je imel to posledico, da je znamka ena najbolj priljubljenih v Ameriki in danes že tudi preko Oceana.

Okrog l. 1890. so se pojavili na ameriškem trgu prvi »Kodak« aparati. Prodajna

cena je bila 25 dolarjev za komad. S smotreno reklamo, ki jo poznamo iz inozemskih časopisov, se je izdelovanje in prodaja Eastmann fotoaparotov tako pomnožila, da stane danes izboljšani Kodak okrog 10 dolarjev. Hkrati pa je postalo radi reklame ime »Kodak« tako popularno, da občinstvo imenuje tako sploh vse fotoaparate. Da pa je ostalo dobro ime tvrdke Eastmann ohranjeno, je uvedla sledeči stavek: »Če ni Eastmann, ni Kodak!«

Tovarno klobukov Stetson je ta »slogane« še prekosila. Izjavila je v reklami: »Če ni Stetson, sploh ni klobuk!« Seveda je tvrdka vedela, da ne navaja v tem stavku tehtnega vzroka za kakovost svojega izdelka. Američanu pa je ugajala ta humoristična trditev; stavek je postal popularen in s tem tudi izdelki tovarne Stetson. Ravno ta slučaj je značilen, ker je zadel psihološko stran Američana. V kakem drugem delu sveta nemara »slogane« s tako vsebino ne bi uspel.

Ne samo posamezne tvrdke, ampak tudi skupine istovrstne industrije ali obrti ugajajo propagando na enak način. Tako imajo na pr. plakati vrtnarjev napis: »Povej s cveticami«, ali na Nemškem: »Laßt Blumen sprechen!«

V vseh kulturnih državah je znano geslo gramofonskih plošč »Glas svojega gospodarja«, ki je angleškega izvora. — Velika tvrdka Harrods v Londonu kliče samo: »Kupi vse pri Harrods!« — Jako dober je izrek neke angleške tovarne žarnic »Lights the home — lightens the work!« Izrek se ne dá točno prevesti, v slovenščini se gla-

si nekako: »Razsvetljuje dom — olajšajte delo!«

Tudi v Nemčiji se je »slogan« že precej razširil. Tako so na pr. svetovno znani ognjegasni aparati »Minimax«, ki se poslužujejo sledečega gesla: »Feuer breitet sich nicht aus, hast du Minimax im Haus!« To lahko čitamo po vseh tramvajskih vozovih in reklamnih tablah. Neki šaljivec pa je nehoté povečal uspeh te reklame, ko je pripisal geslu še sledeče: »Minimax ist Mist, wenn du nicht zu Hause bist!«

»Slogan« velesajma v Leipzigu se glasi: »10.000 razstavljalcev iz 21 držav, 150.000 kupcev iz 44 držav!« Ti dve vrsti sta razširjeni z reklamo tega velesajma po vsem svetu. Vendar pa s psihološkega stališča ne moremo uvrstiti tega gesla med najboljše, ker zahteva že neko premišljevanje in spomin za številke.

Pri nas so znana gesla tvrdke Feller o Elsafluidu, takisto slovó razna mila; tudi nekatere gostilne imajo svoj »slogan«, dasi ne vedo. Tako n. pr. »seksarbirte«. Vsak Ljubljančan ve, kje je to, če kdo izreče to besedo. To je »slogan« v prenešenem pomenu besede.

Rekli smo že, da ni lahko najti takih gesel. Priznati pa je treba, da so zlata vredna in da delajo tvrdkam izborno reklamo. Angleške in ameriške tvrdke so to dodobra spoznale in plačujejo za dobre »slogane« več 100dolarske honorarje. Umesten je razpis javnega natečaja, če hoče kdo dobiti gradivo ali misli za tako geslo. Kako težko je dobiti dober »slogan«, naj dokaže slučaj nekega strokovnjaka, ki je za en »slogan« napravil 172 osnutkov, a posrečil se je šele 173. Torej gre tudi na tem polju za resno delo, ne pa za sama naključja.

Santo Levičnik.

REŠITEV ČLOVEŠKEGA ŽIVLJENJA NI UMETNOST.

Tako se je izrekla pariška policija. V prošlem letu je znáti pariški plavač Lefevre dvakrat rešil človeka sigurne smrti v vodi: prvič v juniju in drugič v juliju. Vpričo velike množice ljudi je skočil v Seino in potegnil samomorilca iz vode. Navdušeno mu je vzklíkalo ljudstvo in časopisi so predlagali, da se nagradi z rešilno kolajno. Po preteku nekaj mesecev dobi poziv na policijski komisariat. Lefevre gre tja, nekoliko vznemirjen. Ima sicer čisto vest, svest si je, da ni ničesar zakrivil, vendar — pri policiji je vse mogoče... In slutnja ga res ni varala. Kajti službujoči uradnik mu izroči, ko se Lefevre predstavi, brez vsake nadaljine besede

pismeno poročilo, ki ga je napravila policija glede njegovih dveh rešilnih aktij. In na to poročilo je bil komisar napisal s svojo najlepšo pisavo: »G. Lefevre nima zasluge, če je rešil človeka utopljenja, ker je notorično znan izboren plavač.« Tako stoji črno na belem v poročilu, ki je predlagalo, da se Lefevru ne podeli kolajne. No, da, komisar ima prav. Zakaj pa je Lefevre dober plavač? Za dobrega plavača ni nikaka umetnost in še manj zasluga, potegniti človeka iz vode! Kaj drugega bi bilo, če bi bil skočil za njim nevešč plavanja —! Potem bi bil sicer skoraj sigurno utonil, toda bi bil nedvomno dobil kolajno. Tako pa, dragi Lefevre, ni nič s kolajno! Zakaj pa znaš plavati?!

Mogoče si bo kdo mislil, da je ta slučaj osamljen in da je samo pariška policija tako premetena. Toda ne! Takih slučajev je vse polno in tudi v Ljubljani se je pripetil popolnoma enak slučaj menda leta 1910. Bil je mrzel novemberski dan, ko je zapazil sedaj že umrli višji finančni uradnik dr. J. z Zmajevega mostu, kako je nesla visoko narasla Ljubljanica že potapljajočega se moškega. Brez obotavljanja si dr. J. sleče suktno in suktnič, skoči za njim in ga z velikim naporom par sto korakov nižje srečno spravi na suho. Vsi smo pričakovali, da bo za ta svoj junáški čin dobil kot konceptni uradnik višje odlikovanje. Dobil pa je samo pismeno pohvalo od c. kr. deželne vlade, drugega pa nič. Kajti uradnik, ki je sestavil poročilo, je bil tudi mnenja, da za dobrega plavača ni nikaka zasluga, če reši svojega bližnjega sigurne smrti. Zavist in neumevnost mu je diktirala to mnenje in večina njegovih »kolegov« je to odobravala. Nihče od njih pa ni pomislil, da za tak izreden čin ne zadostuje samo znanje plavanja — saj med stotino gledalcev je bilo gotovo več dobrih plavačev — ampak tudi prisotnost duha, hitra odločitev in kar je glavno, ljubezen do bližnjega. Tako se je zgodilo, kar se vedno dogaja, če sodijo nesportniki o sportnih uspehih: zmanjšali so njegov sportni uspeh in mu podkajali nečedne in neplemenite namene, ne vedoč, da sport ne vzgaja samo telesa, ampak tudi dušo.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi.

34

On a constaté²⁸ également²⁹ avec plaisir³⁰ une baisse³¹ sur les pommes de terre³². La très bonne³³ qualité³⁴, les Early³⁵, était cotée³⁶ de 50 à 60 francs les 100 kilos.

(Quotidien, 21. 7. 1927.)

²⁸ (ɔ̃ na-kɔ̃state)	ugotoviti so
constater	dognati, ugotoviti
²⁹ (egalmā)	ravno tako; tudi
³⁰ (plɛzir) m.	veselje, radost
³¹ (bɛs)	padeč cen; prim. ¹⁸
³² (pɔm-də-ter)	jabolka od zemlje, krompir
³³ (bɔn) ž.	dobra
m bo 1 (bɔ)	
³⁴ (kalite)	kakovost
³⁵ (œrlə)	[angl. izraz, pomeni zgodaj, torej:] zgodnja vrsta krom-
³⁶ (kɔte)	naznačena [pirja
coter	ceno naznačiti.

Razlaga.

26.) Nikalna oblika glagola

se tvori z dvema nikalnicama, z **ne** in s **pas**. Prva se postavi med osebni zaimek (oziroma dotično besedo, ki je glagolov osebek) in glagol, druga pa tik za glagolom. Ako se glagol začneja s samoglasnikom, se **ne** skrajša v **n'**. Primeri:

Elle **ne** voulait **pas** (28; ¹) ni hotela. Cette attitude **ne** les désarma **pas** (29; ⁴⁵) to obnašanje jih ni razorožilo.

Les affaires **n'** étaient **pas** brillantes (30; ¹⁰) kupčija ni bila sijajna.

Elle **ne** savait **pas** (30; ⁵⁰) ni znala.

Elle **n'** a **pas** eu (37; ¹²) ni imela.

Nos femmes **n'** ont **pas** su (Smešnica; str. 31) naše žene niso vedele.

Stavkov naglas je v nikalnem stavku na nikalnici **pas**. To nikalnico lahko nadomeščajo druge besede:

Elle **ne** ruinera **personne** (22; ²³, ²⁴) ne bo uničila **nikogar**.

Il **n'** est **plus** possible (26; ¹⁹, ²⁰) **ni** več mogoče.

Rien **n'** était **moins** certain (30; ²⁶, ²⁷, ²⁸) nič **ni** bilo **manj** go ovo, nič ni bilo bolj negotovo.

Il **n'** a **plus** (Smešnica, str. 26.) **ni** ma več.

Francoščina ima torej dve nikalnici, slovenščina pa navadno le eno. Kjer ima slovenščina dve nikalnici se včasih ujema s francoščino, na pr. v gornjih primerih:

Elle **ne** ruinera **personne** ne bo uničila **nikogar**.

Rien **n'** était mo ns certain nič **ni** bilo manj gotovo.

Nikalna oblika pomožnikov.

Sedanjk.

je n' ai pas	(žnepa)
tu n' as pas	(tū - napa)
il n' a pas	(il - napa)
nous n' avons pas	(nu - navɔpa)
vous n' avez pas	(vu - navepa)
ils n' ont pas	(il - nɔpa)

nimam itd.

je ne suis pas	(žəns ²¹ ip ²¹)
tu n' es pas	(tū - nepa)
il n' est pas	(il - nepa)
nous ne sommes pas	(nu - nəsom ²¹ pa)
vous n' êtes pas	(vu - nɛtpa)
il ne sont pas	(il - nəɔpa)

nisem itd.

Ostali časi: je **n'** avais pas, je **n'** eus pas, je **n'** ai pas eu, je **n'** avais pas eu, je **n'** eus pas eu, itd.

40.

La crise¹ yougoslave.

M. Stephen Raditch essaye² de rétablir³ la coalition⁴ serbo-croate.

Belgrade, 16 octobre. —

M. Raditch, dont⁵ l'attitude⁶ a provoqué⁷ la nouvelle crise ministérielle⁸, est arrivé à Belgrade. Il avait déclaré⁹ à des journalistes¹⁰, avec qui¹¹ il s'était entretenu¹² dans le train, que son intention¹³ était de tout faire¹⁴ pour éviter¹⁵ la rupture¹⁶ de la coalition⁴ serbo-croate, et s'est dit¹⁷ en même temps¹⁸, favorable¹⁹ à l'élargissement²⁰ de la

coalition par l'adjonction²¹ des catho-
liques²² slovènes²³.

Il a enfin²⁴ exprimé²⁵ la conviction²⁶
que le cabinet²⁷ serait²⁸ reconstitué²⁹
le soir même³⁰.

Dès³¹ son arrivée à Be gradc, M Ra-
ditch s'est rendu³² chez le premier
ministre³³ Ouzounovitch, mais cette
entrevue³⁴ ne semble pas³⁵ avoir donné³⁶
les résultats³⁷ qu'³⁸ il espérait³⁹. M.
Ouzounovitch a déclaré⁴⁰ aux représen-
tants⁴¹ de la presse⁴² que M. Raditch
se trompe⁴³, s'⁴⁴ il croit⁴⁵ qu'il est⁴⁶
tellement⁴⁷ facile⁴⁸ de liquider⁴⁹ la crise⁵⁰.

(Le Quotidien, 17 1. 1926.)

¹ (kriz)	kriza, opasno stanje
² (esaj)	skuša
essayer (esaj)	skašuti poskusiti
³ (retablir)	zopet upostaviti, obnoviti
⁴ (koalisjō)	zveza, koalicija
⁵ (d=)	katerega, kojega
⁶ (atitid ž)	obnaša je, zadržanje
⁷ (oɔvōke)	izzval
provoquer	izz(i)vati
⁸ (ministrjel) ž.	ministrska
m. ministeriel (min stərjel)	
⁹ (deklare)	izjavil
déclarer	izjaviti
¹⁰ (a-de-žurnalist)	časnikarjem, novinarjem
¹¹ (avək-ki)	s katerimi
¹² (ātrōnū)	razgovarjal
s'entretenir (sātrōnir)	razgovarjati se
¹³ (rīā-jō) ž.	namen, naklep
¹⁴ (īr)	stori i, napraviti
¹⁵ (ev te)	izogniti se
¹⁶ (iūptūr)	prelom
¹⁷ (s-di)	se je dejal, izjavil
dire	reči, dejati
¹⁸ (ā-məm-tā)	ob istem času, obenem,
¹⁹ (īav-rabl) m. ž.	naklonjen [hkrati]
²⁰ (elār-žismā) m.	razširjenje
²¹ (adžōksjō) ž.	dodelitev, pristop
²² (kātōik)	katoličani
²³ (slovēn) m. ž.	slovenski
²⁴ (āfī)	slednjič
²⁵ (eksprime)	izrazil
exprimer	izraziti
²⁶ (kōviksjō)	prepričanje
²⁷ (kabinr)	kabinet, vlada
²⁸ (sre)	bi bil, bo
²⁹ (rākōstittie)	vzpostavljen
reconstituer	vzpostaviti, obnoviti
³⁰ (lā-swar-məm)	še tisti večer; prim. ¹⁹
³¹ (dā)	od, po
³² (sē-rādū)	se je podal
se rendre	podati se
³³ (lā prāmie-ministr)	ministrski predsednik
³⁴ (sētātrōvū) ž.	ta sestanek
³⁵ (nā-sābl-pa)	se ne zdi
sembler	zdeli se

³⁶ (avwar dōne)	da je dal
³⁷ (rezūlta) m.	menda ni dal
³⁸ skrajšano iz que	posledica, speh, rezultat
³⁹ espérer (espeie)	katere, koje
⁴⁰ (o-r-prēzāfā)	upati, nadejati se
⁴¹ (prās)	z nasopnikom
⁴² se tromper (sā-trōpe)	ti-k, časopisje
⁴³ skrajšano iz si	motiti se
[si se skrajša samo pred il in ils]	ako
⁴⁴ (krwa)	m s, meni
⁴⁵ (i-le-tasil)	verjeti; misliti
⁴⁶ (tālmā)	lahko je
⁴⁷ (likide)	tako tako zelo
	likvidirati, poravnati.

41.

L'Assemblée¹ espagnole² s'ouvre³ aujourd'hui⁴.

MADRID⁵, 9 octobre. — D main⁶
lundi, à 16 heures, s'ouvrira⁷ l'Assem-
blée nationale⁸ espagnole.

Deux⁹ discours¹⁰ seront¹¹ prononcés¹²,
l'un¹³ par le président du Directoire¹⁴,
l'autre¹⁵ par le président de l'Assem-
blée.

On ne sait pas¹⁶ encore¹⁷ si¹⁸ le roi¹⁹
sera rentré²⁰ à temps²¹ pour assister²²
à cette première séance²³ de l'Assem-
blée.

(Quotidien, 10. 10. 1927.)

¹ (lāsāble) ž.	skupščina parlament
² (spanjōl) ž.	špans'ca
³ (suvr)	se odpre, se otvori
ouvrir (uvrir)	odpreti
⁴ (ožōrdūi)	danes
⁵ (madri)	glavno mesto Španije
⁶ (dāmī)	jutri
⁷ (suvrira)	se bo otvo.il, -a; prim. ³
⁸ (nasjōnal) ž.	narodna
⁹ (dō)	dve, dva
¹⁰ (d skur) m.	govora
¹¹ (s:ō-prōnōse)	bosta izgovorjena, bodo imeli
prononcer	(iz)govoriti
¹² (lō)	den
¹³ (dirēktwar) m.	direktorij
¹⁴ (iōtr)	drugi
¹⁵ (ō-nō-se pa)	ne ve se
savoir (savwar)	vedeti
¹⁶ (z-žkōr)	še
¹⁷ (sī)	ako
¹⁸ (lā-rwa)	kralj
¹⁹ (sra-rātre)	se bo vrnil
rentrer (rā're)	vrnil se
²⁰ (atā)	pravočasno
²¹ (asistē)	prisostovati
²² (sēās) ž.	seja